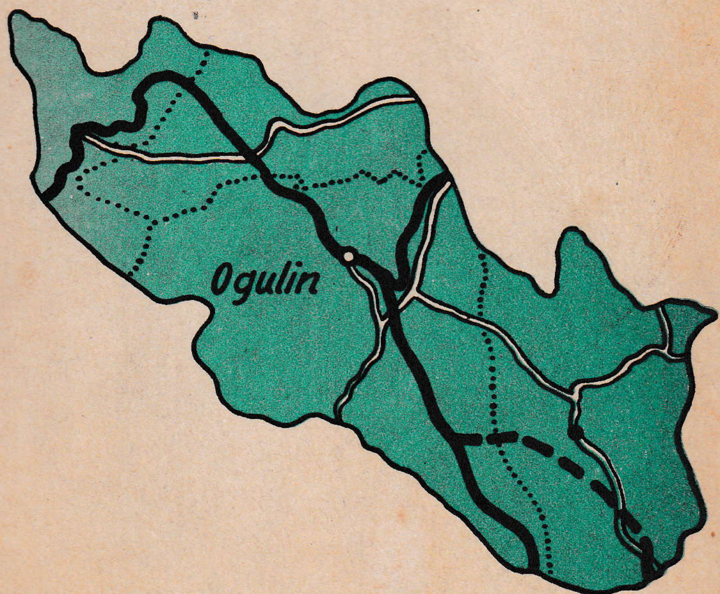
MODRUŠ

HRVATSKA U RIEČI I SLICI

Urednik: Nikola Žic

Svezak II.: Velika župa Modruš

Tisak „UNION“ grafičko - nakladni zavod d. d. — Zagreb

VELIKA ŽUPA MODRUŠ

S 51 slikom u tekstu i jednim zemljovidom

IZDANJE HRVATSKOGA IZDAVALAČKOG BIBLIOGRAFSKOG ZAVODA U ZAGREBU

1943

Suradnici II. svezka:

Dr. Josip Poljak, J. S. Vrignanin i prof. Juraj Božičević

ZEMLJOPISNI PREGLED

PRIRODNE PRILIKE

Područje, koje se prostire na pragu dinarskoga krškog pojasa i pripada velikoj župi Modruš, čini prielaz između alpinskog i dinarskoga gorskog razvoja. To se jasno očituje i u razvoju prirodnih prilika na tom području. Prirodna razdioba tla oštro je izražena tako, da se upravne granice velike župe Modruš napadno podudaraju s prirodnim osobinama tla. Sa sjevera je velika župa ograničena riekom Kupom sve do njezina izvora, a odavle ide granica prema Mrzloj Vodici, pa jugoiztočnim smjerom zapadno od Fužina, onda ide južno uz zapadno podnožje Bitoraja (1385

Stalak: Škrape u vapnencu

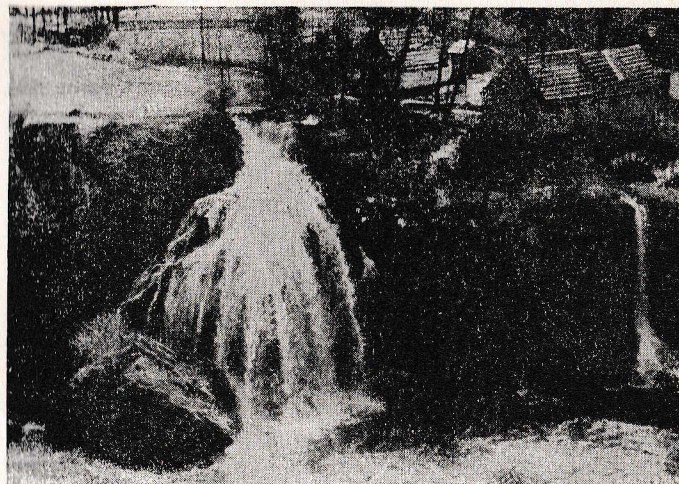

Slunj: Dolina rieke Slušnice

m) i Viševice (1428 m) i dalje uz padinu glavnoga gorskog bila Velike i Male Kapele do krajnjega sjevernog ruba Plitvičkih Jezera. Odavle se granica povlači sjevernim rubom Ličke Pleševice, pa uz Koranu iztočno od Cetingrada i zapadno od Velike Kladuše uz rieku Glinu. Od zapadne velike okuke Gline udara u vijugama okomito na Koranu, prelazi prema Iztočnoj Mrežnici i ide ovom riekom do Generalskog Stola, gdje skreće prema sjeveru presiecajući rieku Dobru do Kupe iztočno od Bosiljeva.

U tom se prostoru ove velike župe razlikuju t r i o š t r o o m e đ e n e p r i r o d n e s t e p e n i c e, od kojih se svaka odlikuje posebnim geomorfoložkim, geografskim i hidrografskim osobinama.

Prva je stepenica c e t i n g r a d s k a. Ona je prostorom najmanja, a to je i razumljivo, jer sačinjava konačni dio područja bosanskoga škriljnog pojasa, koji se proteže uz rieku Koranu preko Vojnića do Karlovca. Geomorfoložki je označena izgradnjom

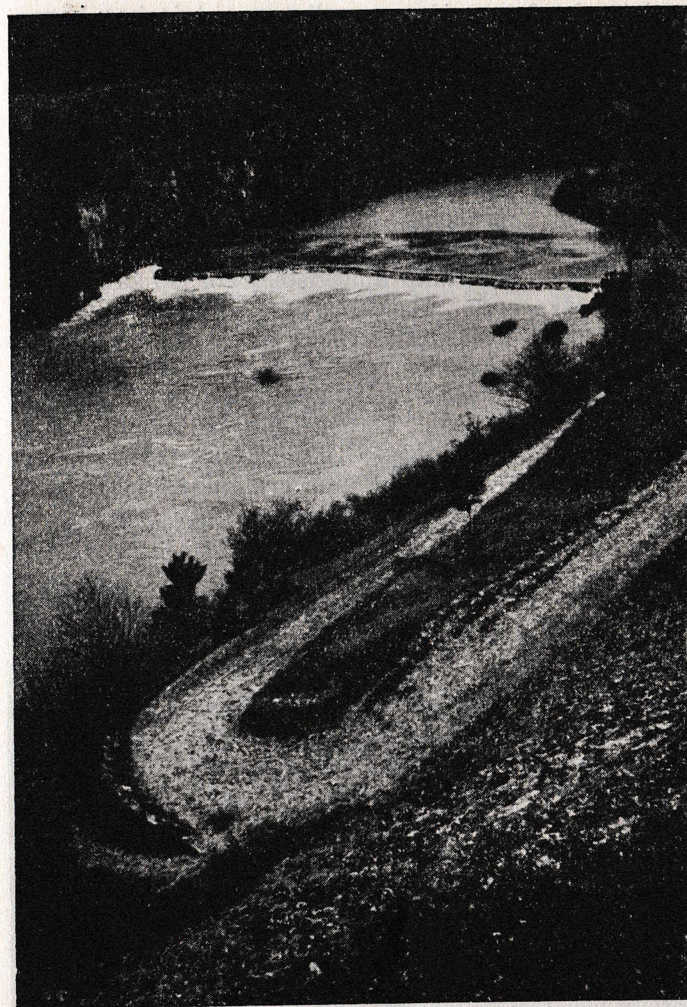
Slunj: Raztoke Vilina Kosa (slapovi Slunjčice)

kamenja iz staroga i srednjeg doba u razvoju zemaljske kore, pa izgradnjom kamenja malog razširenja iz novoga doba. Područje ove stepenice sastoji se od nizkog humlja s poprečnom abs. visinom od 280 m, s najvišim vrhom B i l o (413 m) južno od Cetingrada. Geoložka građa, sastavljena od različitoga škriljavog, pješčaničnog i lapornog kamenja, stvorila je na površini dobre uvjete za razvoj hidrografske mreže brojnih potoka i potočića, koji se slievaju većim dielom u rieku Glinu, a manjim u Koranu. Oblici tla su blagi i zaobljeni, pa se izmjenjuju ošumljeni dielovi s površinama brežuljaka i dolova, na kojima su oranice i sjenokoše. Cestovna je mreža vrlo slabo razvijena; postoji samo jedna cesta, koja prolazi tim krajem od Slunja do Cetingrada vežući se kod Velike Kladuše na cestu Vojnić—Karlovac. Izgradnjom cestovne mreže doći će ovi krajevi sa svojim prirodnim ljepo-

tama do većeg izražaja, jer će postati pristupačni većem broju posjetilaca s različitih strana.

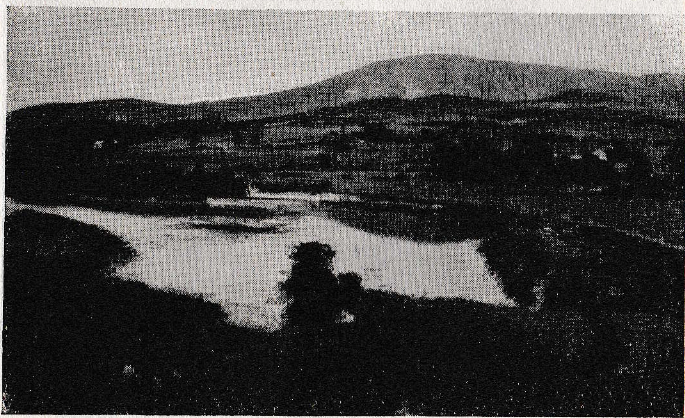
Daleko veći prostor zaprema druga stepenica, koja sačinjava ogulinsko-slunjsku kršku ploču. Ona je sa zapada oštro odieljena rubom Velike i Male Kapele, sa sjevera riekom Kupom, s iztoka Koranom i Iztočnom Mrežnicom, a s juga Koranom. Zapadne su joj česti najviše uzdignute, pa se prema iztoku postepeno spušta. Sastavljena je od kamenite krške ploče, po kojoj se redaju osamljene gorske kose ili osamljena brda. Prema jugu se kose i brda sve više množe sačinjavajući skupine pojedinih glavica, koje se spajaju s izdancima Male Kapele i Ličke Plešević. Na sjeverozapadu spajaju se te skupine s izdancima Velike Kapele, a prema iztoku od Generalskog Stola postaje krška ploča sve izrazitija, pa nestaje osamljenih vrhunaca i gorskih kosa. Smjer tih gorskih skupina uzporedan je s orografskom osi Velike Kapele, a ta je os dinarskoga pružanja. Na tome području velike župe Modruš postoje dva uzporedna niza. Zapadni počinje s Vučnikom (587 m), Lipovim Vrhom (583 m), kosom Cetin uz Dobru kraj Vrbovskog do sjeverno Ljubešina. Iztočno se nastavlja s Velikim Vrhom (750 m), kosom Kuštrovkom s Vitkovcem (630 m), ova se preko Jalovice (558 m) veže s kosom Krpela, a ovaj opet s Brezovicom, Babinom gorom i Humom (863 m), odakle se prema jugu od Pištenika (800 m) stalno povećava broj osamljenih glavica. Iztočni niz počinje s Velikim Družcem (469 m) i s Malim Družcem (345 m), prelazi preko Privisa (461 m) na Vučjak, Polojsku kosu (325 m), Kaletinu (432 m), Kamenitu glavicu, pa se preko kose Mašvine (577 m) veže s izdancima Plešević (1649 m).

Dalnje obilježje ogulinsko-slunjske krške ploče jest, da je izgrađena od vapnenačkog kamenja kred-

Na Mrežnici kod Zvečaja

ne i jurske formacije, uz mali razvoj triaskog kamenja oko Ribarić-Sela u Modruškom Zagorju i uz neznatno razširenje terciarnih naslaga između Dubrave i Zdenca. Poradi osobitog sastava vapnenačkog kamenja razvili su se diljem krške ploče brojni tipični oblici krša, od kojih se osobito iztiču brojni nizovi ponikava, sliepih dolina, uvala, udolica i suhih korita nekadašnjih zatvorenih vodotoka. Poradi vapnenačkog sastava krške ploče nije njezina hidrografska mreža osobito razvijena, iako ima visoko gorsko zaleđe, jer se oborinske vode gube podzemno i na području gorskog zaleđa i na samoj krškoj ploči. Sve se te vode skupljaju kao duboke vode podzemnice, pa izbijaju u obliku jakih krških vrela uz lomnu crtu od iztočnog podnožja Velike i Male Kapele, kao Vitunj vrelo, Pećnik, Zapadna Mrežnica, Bistrac, Zeleno jezero, Vrnjika, Dretulja, zatim nekoliko vrela uz sjeverno podnožje Plaške Glave (794 m), jezero Sivac u Plavčoj Dragi, periodičko vrelo Velika Pećina, koje poplav-

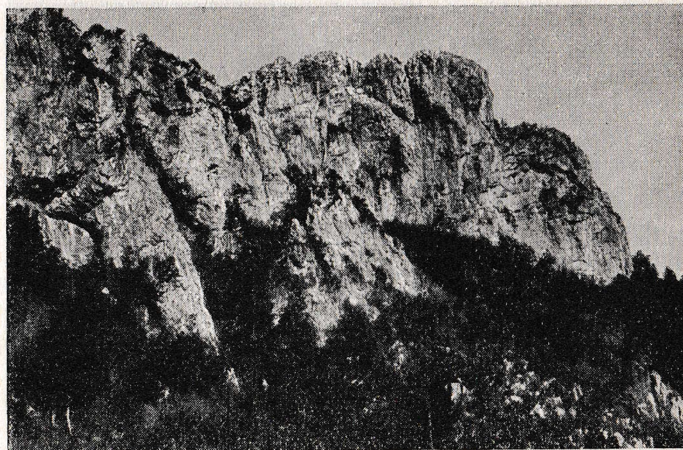
Modruško Zagorje: Krško vrelo Zagorske Mrežnice

Ogulin: Kameni stup u Desmericama

ljuje krško polje Blata, i jaka krška vrela kod Jesenica, koja poplavljuju jeseničko krško polje. Između zapadnog i iztočnog niza gorskih kosa i osamljenih brda ima na lomnoj crti također brojnih jakih krških vrela kao Gojak, Mikašinovića vrelo, Kromari, Bistrac, periodičko vrelo Tounjčice, Rudnica, vrelo Iztočne Mrežnice kod sela Mrežnice i vrelo Slušnice južno od Slunja. Sve se te vode sabiru u jedinim i glavnim odvodnim žilama Dobre, obiju Mrežnica i Korane, kojih su korita duboko urezana u kamenitu kršku ploču smjerom jug-sjever. Samo gornji i srednji tok rieke Dobre do Vrbovskoga nema obilježja krške rieke, jer izvire u karbonskom području podno Rudača i Skrada, pa protječe triaskom uzdužnom dolinom do Vrbovskoga. Južno od Gomirja zalazi u krško područje, pa se postepeno gubi u ponorima, te konačno kod Ogulina posve nestaje u Đulinu ponoru. Izpod Krpela mieša se voda Dobre s dubokim vodama podzemnicama i izbija u obliku jakih vrela na sjeveroiztočnoj strani Krpela kao Bistrac, Kromari, Mikašinovića vrelo i Gojak, pa se sve te vode sabiru izpod Gojaka i sačinjavaju vodu Dobre, koja dalje teče otvorenim koritom sve do utoka u Kupu. Uz Dobru postoji još stalni vodotok Iztočne Mrežnice od izvora do utoka u Koranu, zatim vodotok Korane. dok Zapadna Mrežnica teče površinom od izvora u Modruškom Zagorju do Otoka i Oštarija, gdje se gubi u nizu ponora, te posve nestaje u pećini Krpeljači. Površinski tok Dretulje ide od izvora pod brdom Kosanjak zapadno od Plaškoga do podnožja Janje gore, gdje se ona postepeno gubi u ponorima i nestaje u nizu ponora na sjeveroiztočnoj strani Plavče Drage. Uz te stalne otvorene vodotoke ima i periodičkih otvorenih vodotoka kao Globornica, Pećnik i Ribnik.

Posebno je obilježje ogulinsko-slunjske krške ploče u podzemnoj hidrografskoj mreži, koja je vid-

Klek (1182 m)

ljiva u brojnim pećinama kao u Medvednici, Krpeljači, Zagorskoj Pećini, Tounjčici, Velikoj Pećini, Dućinu ponoru, Privisi kod Lešća i u Đulinu ponoru kod Ogulina. Sve te podzemne hidrografske pojave pećina pokazuju, da je podzemna hidrografska mreža razvijena isto tako kao i na površini krške ploče sa svim površinskim oblicima vodenih tokova, slapova, jezera i izvora. Premda su pojave krša jako razvijene na ogulinsko-slunjskoj krškoj ploči, došlo je ipak i do jačeg stvaranja tla, koje se može gospodarski obrađivati. Takva su se tla razvila ponajviše na područjima dolomitnih i terciarnih naslaga, jer se kamenje tih naslaga lakše razstvara od vapnenačkog kamenja. Kad se izgrađivalo površinsko obličje tla (relief), tektonske su sile stvorile krška polja; u njih su oborinske i tekuće vode nanosile ruševno tvorivo i ono, koje bi postalo raztrošbom i denudacijom. Takva su veća i plodna krška polja: Jelačko kod Ogulina, Oštar-

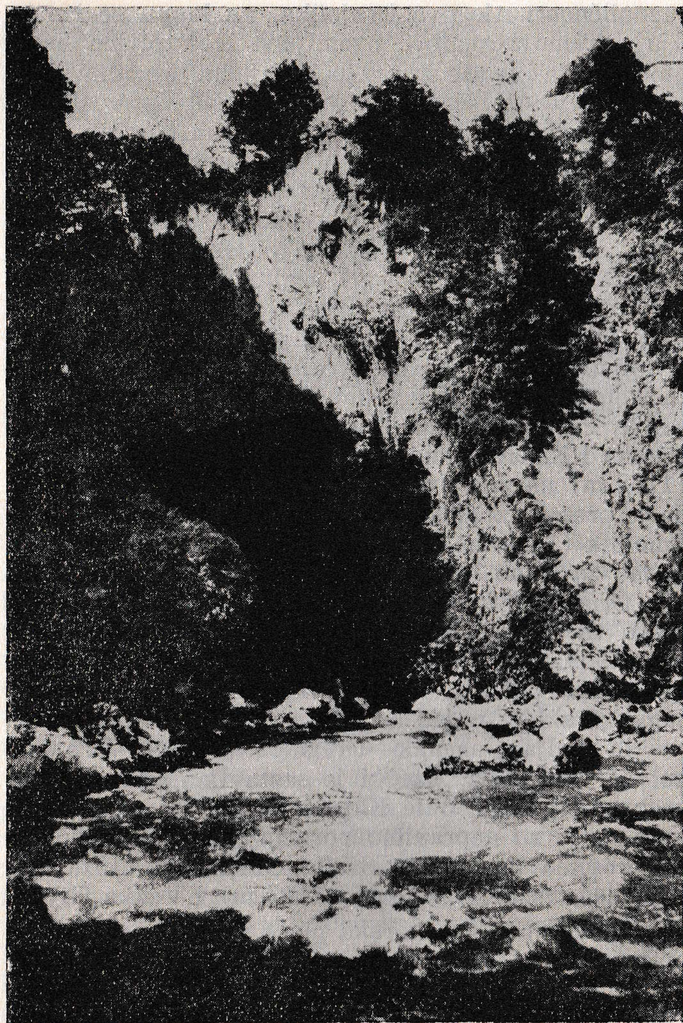
Ogulin: Krško vrelo Vitunj

sko-josipdolsko, Plaško-Plavča Draga, Jeseničko i Gornje Perjasičko krško polje, pa nadasve slikovito krško polje Modruškog Zagorja. Pored ovih velikih krških polja ima i manjih, kao što ima dosta tla za obradbu također po prostranim humcima i nekim ravnima. Tlo krškog polja Blata od neznatne je gospodarske koristi, jer je pretežni dio godine potopljeno vodama iz Velike Pećine i iz ponora rigala na iztočnom podnožju Male Kapele.

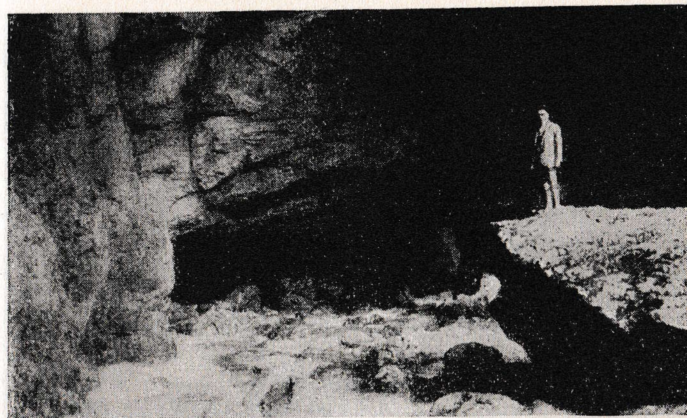
Od zapadne granice ogulinsko-slunjske krške ploče uzdiže se treća stepenica, koja sačinjava g o r s k u p l o č u velike župe Modruš sve tamo do njezinih krajnjih zapadnih granica. Uzdiže se 600—900 m relativne visine iznad krške ploče stvarajući prirodni bedem, kojim je krška ploča odieljena od mora. U geografskom smislu dieli se gorska ploča u k r š k u v i s o č i n u G o r s k o g K o t a r a i u u l a n č e n i g o r s k i n i z V e l i k e i M a l e K a p e l e. Gorski Kotar je posebno geografsko područje s razlomljenim gorskim oblicima, što je razlog velikoj

raznoličnosti njegova krajolika, na komu se izmjenjuju humovi, podovi, osamljena i okupljena brda, ploče, polja i uvale stvarajući u cjelini prirodnu sliku osobitih ljepota. Značajno je za Gorski Kotar, da sve tamo do Mrkoplja i Ravne Gore nema gorskih kosa, već su se pojedini vrhovi zbili u sklopove i hrpe kao Drgomalj (1153 m) kod Delnica, Bitoraj (1385 m), Brložko i Rogozno (1065 m) kod Fužina, Mrkovac (1091 m) kod Lokava, Kupjak i Skradski Vrh kod Skrada, pa Litorić (873 m), Strmenica i Lovnik (902 m) između Vrbovskog i Kupe. Južno od crte Vrbovsko—Ravna Gora—Mrkopalj nižu se gorske kose međusobno više manje uzporedno smjerom sjeverozapad-jugoiztok t. j. smjerom dinarskoga gorskog pružanja. Prema sjeveroiztoku najviše je iztaknuta Gomirska i Kozarska kosa (741 m) sa skupinom Kleka (1182 m) na zapadu od Ogulina. Uzporedno s njima dalje prema zapadu proteže se Crna kosa (1063 m), Smolnik (1219 m), Kozarska (994 m) i Žuža kosa, a ovima zapadno leži Kameniti vrh, Zdravačka (1206 m), Crna (1139 m) i Jasenačka kosa, pa Višnjevica (1367 m), Crna Kosa (1139 m), Bjelolasica (1533 m), Jukina kosa, Biele (1335 m) i Samarske Stiene te Javornica (1375 m). Od Rudolfinske ceste prema jugu gorski je pojas najširi, pa je razdieljen crtom krških polja Jasenak—Drežnica—Selišće—Crnačko polje u dva diela. Iztočni je sastavljen od suvisloga grebena Velike i Male Kapele, a zapadni od gorskih kosa, koje su nepravilno porazmještene u različitim smjerovima kao Miškovo bilo, Miškovica (1011 m), Ritavac, drežnički Bitoraj (1197 m) i Velika Greda.

Cjelokupna ova gorska ploča velike župe Modruš prekrivena je liepom šumom crnogorice i bjelogorice, a najljepše su šume oko Fužina, Delnica, Lokava, Liča, Mrkoplja, Jasenka i diljem glavnoga gorskog bila Velike i Male Kapele. U ovom dielu velike župe

Ogulin: Ponor rieke Dobre

Ogulin: Nutrina ponora Dobre

ima zemlje težatnice u razmjeru prema cieloj površini stepenice vrlo malo, a vezana je izključivo na krška polja ograničenog prostora. Pored tih polja ima još visokih gorskih košanica i pašnjaka.

U geomorfoložkom pogledu ova je stepenica tipični pokriveni krš s razvojem svih morfoložkih oblika na površini i u podzemlju, jer je uglavnom izgrađena od vapnenačkog i dolomitnog kamenja iz mezozojskih formacija krede, jure i triasa. Samo manji prostor stepenice oko Fužina, Lokava, Sušice, Skrada, Zalesine, Ravne Gore i Hrvatskih Moravica izgrađen je od vodonosnog kamenja karbonske i triaske formacije. Tektonskom izgradnjom u vrieme terciara nastali su gorski lomovi, a uz njih krška polja kao Ličko, Lokvarsko, Lepeničko, Delničko, Jasenačko, Mrkopaljsko, Drežničko, Krakarsko, Ravnogorsko, Vrbovsko i Seliščansko-lokvarsko polje.

U vezi s jakim razvojem krša prenesena je hidrografska mreža gotovo podpuno u podzemlje, a samo na području karbonskih naslaga i jednoga diela tri-

Ogulin: Gojak, drugotni izvor Dobre

askih naslaga u Gorskom Kotaru razvijena je površinska vodena mreža u obliku brojnih izvora, potočića i potoka. Stalnih većih površinskih vodotoka na ovome području nema izuzevši Kupicu, a svi su ostali površinski vodotoci postali ponornice kao Fužinarka ili Ličanka, Lokvarka, Jasenački potok, Crni i Sušik potok. Oni izbijaju kao jaka krška vrela, ali se nakon kratkoga površinskog tieka gube u ponorima.

Povodom razvoja gorskih skupina, hrpa, gorskih lanaca i kosa naselja su velike župe Modruš izključivo vezana na krška polja, kao Fužine, Lokve, Delnice, Hrvatske Moravice, Vrbovsko, Mrkopalj i Jasenak, ili na visoke ravni, kao Skrad, Ravna Gora, Tuk i Begovo Razdolje. Ovo potonje leži na abs. visini od 1078 m. Golemi gorski prostor velike župe Modruš ima malo cesta, jer su gorski masivi velika zapreka razvoju guste cestovne mreže. Nešto je jače razvijena u Gorskom Kotaru, kojim prolazi Lujzinska cesta od Karlovca preko Vrbovskog, Hrvatskih Moravica, Skrada, Delnica, Gornjeg Jelenja na Sušak,

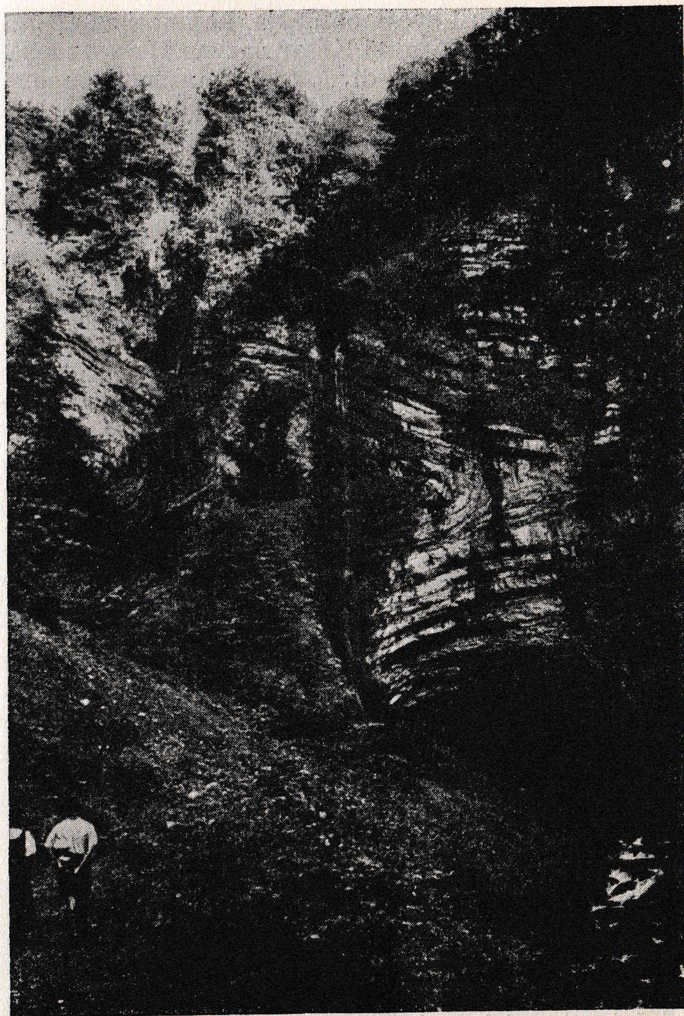
pa nova Karolinska cesta od Vrbovskoga na Ravnu Goru, Mrkopalj, Sleme, Fužine, Zlobin, Plase u Kraljevicu. Osim toga vodi cesta iz Delnica u Lokve pa dalje u Mrzlu Vodicu, Crni Lug i Čabar, a druga iz Delnica u Brod na Kupi, uz Kupu prema sjeveru u Osilnicu. Postoji još i šumska cestovna mreža u prostoru Vrbovsko—Ravna Gora—Mrkopalj—Jasenak—Ogulin—Gomirje, kojom su ova mjesta povezana sa šumskim plohama toga prostora. Široko razvijeni gorski sklop Velike i Male Kapele velika je zapreka razvoju cestovne mreže, pa stoga postoje na tom prostoru samo poprečne ceste: Rudolfinska iz Ogulina preko Jasenka—Stalka—Mošunja—Breze u Novi, Jozefinska iz Karlovca preko Generalskog Stola — Skradnika — Josipdola — Modruša — Razvale — Jezerana — Brinja — Žute Lokve u Senj, i napokon cesta iz Jesenica preko Dabra—Škara u Otočac. U uzdužnom smjeru ide samo jedna cesta, a ta spaja Jasenak preko Mrežnice s Jezeranima.

*

Prirodnu ljepotu velike župe Modruš težko je opisati riečima, jer bi i najveličanstveniji opis bio tek blieda njezina slika. Ta je ljepota ostala onakva, kako ju je Bog stvorio: veličanstvena i razkošna. Malo ima krajeva na svietu, koji bi se u tom pogledu mogli takmiti s Gorskim Kotarom. Divne crnogorične i miešane šume izmjenjuju se s prostranim travnatim sagom visokogorskih košanica, koje su urešene najljepšim alpinskim biljem, a uz podnožja bregova vijugaju se u duboko urezanim dolinama bistri smaragdnozeleni potoci, što žuborom i šumom uz cvrkut ptičjeg svieta usklađuju veličanstveni mir tih krajeva. Uz ceste i po nižim obroncima nanizane su kućice dičnih Gorana, koji u vječnoj borbi sa silnim prirodnim elementom nalaze u njima zaštite, odmora i okrepe za daljnju borbu. Svako pojedino mjesto ima svoj čar,

Slunj: Iznad krškoga ponora

Skrad

svoju romantiku i svoja obilježja, kojima nas očaravaju. S pravom je Gorski Kotar nazvan **Hrvatska Švica**: tu su Fužine s divnom crnogoričnom šumom i s romantičnom dolinom Ličanke, koja izvire kao jako krško vrelo iz stiene, zatim prostrano i slikovito Ličko Polje okruženo kamenitim glavicama, od kojih se osobito ističe skupina Bitoraja i Viševice uz južni rub polja; nadalje Lokve s plodnom dolinom Lokvarke, romantičnim prirodnim perivojem Golubinjakom i s neobično oblikovanim Paklenim Vratima; onda Mrkopalj sa prostranim divnim šumskim prostorima i gorskim košanicama; pa Delnice s prekrasnom okolicom i veličanstvenom gorskom skupinom Drgomlja; zatim Skrad sa Skradskim vrhom i Kuželjskim Stienama, Zelenim Virom, dolinom Jasle potoka, gdje buja divlja romantika, pa prostor u kraju južno od Divljaka, gdje je priroda pretekla čovjeka stvorivši mu divno šetalište, divljački raztrgane Kiclove jame; Hrvatske Moravice i Vrbovsko uz romantičnu i slikovitu dolinu rieke Dobre, ali i sva ostala naselja kao Ravna Gora, Kupjak, Sušica, Stari Laz, Zalesina i Begovo Razdolje sa svojim okolicama prepuna su prirodnih ljepota. Iz svih tih mjesta ideš na manje i veće šetnje ili se penješ na pojedine vrhunce, kamene stiene, gorske livade, uvale i dolove, gdje se možeš odmoriti i uživati u razkošnoj prirodi i nadasve čistom gorskom zraku.

I ostali dio velike župe Modruš obiluje prirodnim ljepotama, koje su doduše drugačije, ali ipak ne zaostaju za ljepotama Gorskog Kotara. Tu su Biele i Samarske Stiene s brojnim raztrganim grebenima, nazubljenim vrhuncima, dubokim i širokim divljim ponikvama, golim različito oblikovanim i strmo odlomljenim liticama, snježnicama, u kojima je vječni snieg, i ledenicama, u kojima je kristalni pećinski led. U ponikvama i dolovima između raztrga-

Skrad: Vražji prolaz uz Jasle-potok

nih grebena buja divna alpinska flora. Njezine predstavnike susrećemo i po liticama diljem Bielih i Samarskih Stiena. Cieli je kraj prekriven tamnim šumama crnogorice, a niži dielovi miešanom šumom. Treba vidjeti Biele i Samarske Stiene, osjetiti čar njihove divlje romantike: bezbrojne kukove, strmoglavnice i prodore. S punim pravom nazvali su ih Hrvatskim Dolomitima. Sjeverno od njih uzdiže se u Velikoj Kapeli najviši vrh Bjelolasica (1533 m), komu je glavica obla i dielom gola, dielom košanicama obrasla. Izpod njega se prema sjeveru nižu tajinstvene i čarobne gorske uvale Milivojka, Vrbovska, Duga i Okruglica poljana, a njima se na zapad širi prostrana i slikovita visoka ravan Matića poljana, kroz koju se povlači šumska cesta iz Tuka u Jasenak. Uz jugoiztočno podnožje Bjelolasice prostire se gorsko Jasenačko krško polje sa

Gorski Kotar: Fužine

Biele Stiene: Turska vrata

slikovitim selom Jasenkom, urešeno pojedinačnim skupinama crnogorice usred okolišnih šuma. Tu je i Vrelo, jak izvor krške vode, i Zrnić, modrozeleno jezero. Zapadno od Ogulina uzdiže se gola i kamenita glavica starca Kleka (1182 m), na kojeg se nadovezuje sablastna Klečica (1062 m) sa strmoglavim liticama na sjeveroiztočnoj strani. Kroz Ogulin prolazi duboko u kamenu usječena dolina riekeDobre ili Đule, koja se izpod frankopanskoga grada veličanstvenim kamenitim vratima ruši u Đulin ponor. Južno od Ogulina u Modruškom Zagorju oko Desmericâ, Lipova vrška i Sovenice, pa sve do Musulinpotoka izbijaju kameni stupovi, osamljeni, čudesnih oblika i u skupinama. Južno od Desmerica nalazi se u sredini polja orijaško vrelo Zapadne Mrežnice, gdje voda podzemnica izbija u velikom kamenom kotlu i odtječe iz njega kao rieka Mrežnica. Tu je u blizini liepo krško Zeleno jezero, pa krško vrelo Bistrac, koje se nakon nekoliko metara tieka izlieva u Mrežnicu. U krajnjem južnom dielu Modruškog Zagorja ustrmio se frankopanski grad Modruš na šiljastoj kamenoj piramidi, a njemu na jug prostire se krška ploča sa selom Modrušem, od kojega se cestom, kroz krasan šumski kraj, dolazi do srdca Velike Kapele: do Jaroga Jasena, koji se nalazi u sklopu silnih šumskih prostora. Vrlo je liep kraj na sjeveroiztoku od Krpela, gdje u kamenoj dolini izbijaju krška vrela Bistrac, Kromari, Mikašinovića vrelo i Gojak, pa nadasve zanimljivi Ribnik-potok, koji ljeti dobiva vodu iz vrela u potočnom dnu donje polovice potoka, a za vrieme oborina izbija voda iz kamene stiene na početku doline.

Zanimljive su i slikovite doline Tounjčice, koja izvire iz jezera smještenog u pećini Tounjčici, pa dolina Rudnice, koja prima vodu Tounjčice i slieva se u Iztočnu Mrežnicu. Osobito je liep kraj oko Slunja, gdje

Biele Stiene: Južni Kukovi

se iztiče izvor Slušnice, koja izvire iz kamenoga kotla okružena strmo odlomljenim liticama. Slušnica protječe pitomom dolinom, koja je urezana u kamenu kršku ploču, pa se izpod Slunja ruši u Koranu prekrasnim nizom slapova, koji se zovu Raztoke. Divljom romantikom odlikuje se i kraj jeseničkih krških vrela sa sočnim košanicama, koje su urešene skupinama crnogorice. Nedaleko su i Blata, periodičko jezero, uvaljeno u prostrano krško polje, koje je sa zapada urešeno liepom crnogoričnom i bjelogoričnom šumom, a s iztoka golim kamenim glavicama. Cielo područje glavnog bila Velike i Male Kapele obraslo je silnim šumama. Kroz guste zbijene krošnje stogodišnjih jela, bukava i javorova ne prodire sunce; tu vlada sablastna tišina i dubok mir. Veliku Kapelu zovu g l u h o m K a p e l o m.

Velika župa Modruš ne obiluje ljepotom samo na svojoj površini nego i ljepotom svoga podzemlja:

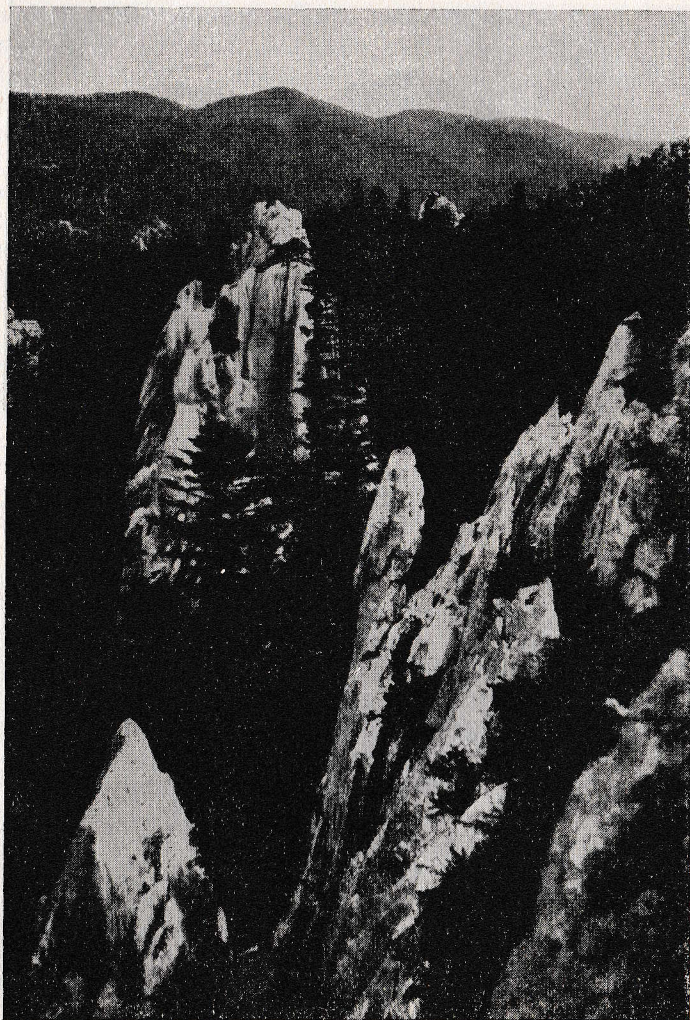
Biele Stiene: Vapnenačka srednja skupina između glavnoga vrha i Boca

Vrh Bjelolasica (1533 m)

tu su pećine, ponori, propasti, jezera i vode. Od pećina bogatih sigama iztiču se: Lokvarska pećina uz cestu Lokve — Delnice; Muževa hižica uz sjeverozapadno podnožje Skradskog vrha; pećina Hajdova hiža u Kuželjskim Stienama, a osobito liepe i brojne sige nalaze se u pećini Kuštrovki sjeverno od Ogulina iznad Lalić-dolca, u Zagorskoj pećini u Modruškom Zagorju, u pećini Ribnik sjeverozapadno od Popova sela i u Šibarički uz željezničku prugu nedaleko stražarnice kraj postaje Tounj. Od pećina s podzemnom hidrografijom osobito je zanimljiva Medvedica u Ogulinu s podzemnim jezerom, slapovima i vodotocima, a podzemna jezera imaju i ove pećine: Zagorska, Velika, Sikošine Dražice, Tounjčica, Mikašinovića, Privis i Dućina pećina. U pećini Ledenici u brdu Rudaču i u pećini na Samarskim Stienama ima pećinskog leda.

U šumama ima od zvjeradi medvjeda, vukova, lisica, divljih mačaka, kuna zlatica i bjelica; od plemenite divljači ima srna, zečeva i po koji jelen. Ptičji

Samarske Stiene: Južni Kukovi

Begovo Razdolje

je sviet vrlo brojan, pa se u gorovitim krajevima ističu neke alpske vrste: alpski kos grlaš, alpska kreja ili lješnikarica, alpska čavka ili galica, troprsti alpski djetao, alpska stjenjakuša i smrekova krivokljunka, a osobiti ures ptičjeg svieta je tetrieb veliki, koji dolazi po šumama Gorskog Kotara i obiju Kapela. Po svim vodama ima mnogo dobre ribe. U vodama ogulinsko-slunjske krške ploče ima u izobilju i pastrva.

Dr. Josip Poljak

PUTNIČARSKE LJEPOTE

U veličanstvenom razponu gorskih divova Bjelolasice, Risnjaka i Kleka s jedne i uz zeleni pojas bistre Čabranke i Kupe te Slunjčice s druge strane prostire se na zapadu šumovita i planinska krajina, izlomljena vrtoglavim prodorima, ocrtana oštrim kamenim zubovima ili hrptovima, ogrnuta mirisnim zelenilom, izparana bistrim potocima, i na iztoku valoviti krški kraj, koji seže do Plitvičkih Jezera. Cielo ovo područje ima sve temeljne privlačne osobine, koje ga označuju izvanrednim putničarskim područjem. Raznolikost užitaka župe Modruš u staroj frankopanskoj krajini, koja se danas zove velika župa Modruš, tolika je, da svakome posjetiocu pruža obilan udio.

Golemi kameni Risnjak žmirka pod fijucima zimske bure, navorana čela pod prosutom zimskom bjelinom ili pod slapovima ljetnih sunčanih zraka, gologlav iznad lelujavih crnogoričnih šuma. Lujzinska cesta, koja se penje i vijuga od Sušaka preko Grobničkog polja, prelazi preko skutova Risnjaka, odbacujući odvojak iz Mrzle Vodice preko Crnog Luga prema romantičnom Čabru, probija se kroz bujni Srednji Jarak prema Lokvama. Tom dolinom grgolji hladna Lokvarka, koja ponire uz Lokve na kraju maloga polja pod okomitu stienu. Visoka i bujna crnogorična šuma okružuje pitome Lokve, koje su se vijugavo skupile oko biele, kamene crkve, te izpružile jednu ruku u pravcu Mrzle Vodice, a drugu prema Delnicama. Uredne i slikovite kuće Gorana s cr-

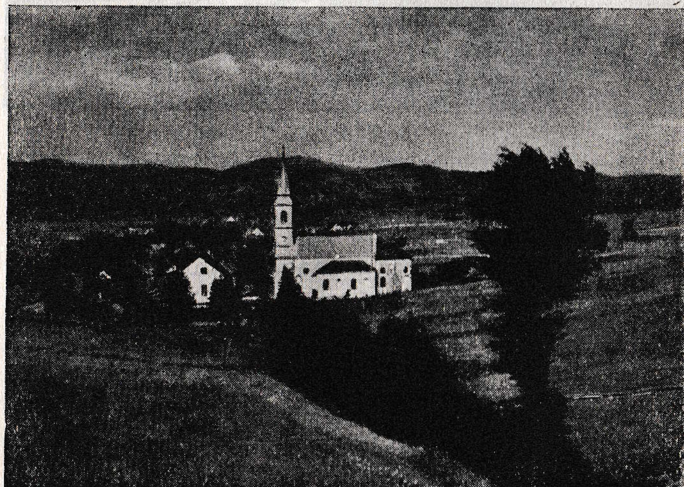
Gorski Kotar

venim krovovima oživljavaju bujni zeleni okoliš, s različnih strana odjekuju radostne pjesme snažnih i rumenih djevojaka, koje imadu prozore okićene mirisnim cviećem. Iz okoline zveče brojne klepke pod grlima krupnih krava, koje su razasute po sočnim, rosnim travnicima. Zelene visine nadvija kristalna, gorska tišina, a kroz nju plove velikim, dostojanstvenim krugovima suri orlovi. Uz same Lokve se prislonio romantičan, prirodni park Golubinjak s ledenom spiljom na podnožju, s protkanim, vijugavim puteljcima, brezovim klupama, vidikovcima, raznobojnim šumskim cviećem pod mirisnim granama vi-

sokih smreka i jela. Iznad mjesta, uz samu Lujzinsku cestu je ulaz u razkošnu, veliku Lokvarsku spilju, bogato izkićenu stalaktitima i stalagmitima, čarobnim kamenim zastorima, sablastnim figuralnim skupinama i razkošnim dvoranama. Na Lokvarci je uređeno malo kupalište, bez osobitih naprava, usred čiste, zelene prirode.

Iz Lokava su mogući svakodnevni izleti u različitim pravcima bilo željeznicom bilo kolima, a planinari mogu poduzimati lagane uzpone na različne planinske vrhove u bližoj i daljoj okolici.

Nakon dvadeset minuta vožnje željeznicom od Lokava dolazi se u liepo planinsko ljetovalište Fužine. Mjesto se slikovito prosulo u nekoliko skupina uz rubove šume — perivoja Gorice i na malenom briegu, preko kojega prolazi stara Karolinska cesta.

Gorski Kotar

Gorski Kotar

Na uzvisini je stara, kamena crkva, a nedaleko je podignut spomenik znamenitom povjestničaru Dru Franji Račkomu, koji se rodio u Fužinama. Prostrane, bujne livade i njive okružuju najveći dio Fužina. Kroz srednji dio mjesta protječe Ličanka, koja nešto dalje ponire. Krasan je pogled iz Fužina na Bjelolasicu i na tamne planinske lance, zaodjenute gustom šumom. Šuma — perivoj Gorica je svježe odmaralište s brojnim puteljcima i mirisnom hladovinom, a po njoj su ugodne šetnje sa liepim vidicima na široki planinski krug ili na samo mjesto. Prekrasne su šetnje i dalje prema vrelu Ličanke, kroz mirisnu, cvjetnu dolinu obkoljenu visokom šumom. Na izlazu doline uređeno je, usred cvjetnih livada, otvoreno kupalište na Ličanki. Ta će se dolina kroz koju godinu podpuno zatvoriti i u njoj će se stvoriti jezero

radi pogona električne središnjice kod Triblja u Vinodolu. Lagani su uzponi na sve zapadne vrhove iznad Fužina, s kojih pucaju divni vidici na more i otoke Cres, Krk i druge prema jugu. Iz Fužina su mogući jednodnevni izleti na more, i to vlakom do Plasa i dalje autobusom do Crikvenice, Selca i Novog na jednu, te Kraljevice i Bakarca na drugu stranu.

Krenuvši iz Fužina preko Lokava vlakom, prolazeći iznad gorskih livada i kroz visoke i tamne crnogorične šume, jureći kroz duboke, kamene usjeke dolazi se u glavno mjesto Gorskog Kotara, u Delnice. Mjesto se oduljilo preko nevelikog polja, a glavni se dio prislonio uz bujni perivoj i uz željezničku postaju. Mirisi gorskog cvieća i bujnih šuma prožimaju cielo liepo naselje. Kroz Delnice prolazi popločena Lujzinska cesta, koja dolazi iz Lokava i kreće dalje prema Kupjaku i Skradu, a ujedno se od ove odvaja druga cesta, koja se mnogobrojnim zavojima spušta

Fužine

Delnice

u Brod na Kupi. U Delnicama je osobito ugodan perivoj s mnogim puteljcima i šetalištima, paviljonom za glasbu, teniskim igralištima i cvietnim nasadima, a izravno je u vezi sa šumovitim briegom Japlenškim Vrhom, koji je pomno njegovan prirodni perivoj sve do vrha, kamo se lagano uzdiže liepim putem. Ljetni je život u Delnicama vrlo živahan radi brojnih grupa putničara, koji dolaze ovamo ne samo iz naše zemlje nego sve više i iz inozemstva. Mnogi posjetioci Hrvatskog Primorja prije polazka kući dolaze u Delnice, gdje neko vrieme zamjenjuju primorsku žegu gorskom svježinom.

Zimski život u Delnicama, u blistavoj razkoši sniega i inja, pretvara cielo mjesto i okolinu u radostno carstvo skijaša, koji dolaze ovamo iz Zagreba, Karlovca i Hrvatskog Primorja. Već su više godina na glasu skijaške priredbe u Delnicama s ve-

Delnice

Delnice

likim kružnim prugama preko vrha Petehovca i sa spuštanjem u neposrednoj blizini željezničke postaje. Sa svih strana odjekuju veseli poklici skijaša i skijašica, sa vratova im vijore šareni rubci, cakle se oči, rumene lica, na zavojima se izpod skija diže šumni dim blistavog sniega, djevojačke kose prkosno vijore u bielom letu, radost nad životom u razkoši gorskoga zimskog carstva kao da bruji iz dubina bielih šuma sa nevidljivih, golemih, ledenih orgulja. Na drugoj strani je divan sanik na Lujzinskoj cesti između Delnica i Lokava. Mekano ječe vienci praporaca na zadimljenim, razigranim konjima, veselo cinkaju ma-

lena zvonca. Sklizanje saona kroz šume oko ceste izgleda kao fantastično lebdjenje kroz goleme, veličanstvene gotske dvorane, sagrađene od opala i čistoga kristala. Sunčane se zrake lome u blistavim iglama i zviezdama inja, razsiplju se u mreže duginih boja kao iz široko otvorene riznice, prepune neizmjernog broja dragulja.

Iz Delnica su mogući zanimljivi izleti svakog dana u više pravaca bilo prema Lokvama, bilo prema Kupjaku ili na drugoj strani od postaje Lokve prema romantičnom Mrkoplju, gdje se zimi prostiru izvanredna skijaška polja, a ljeti je polazna točka

Delnice

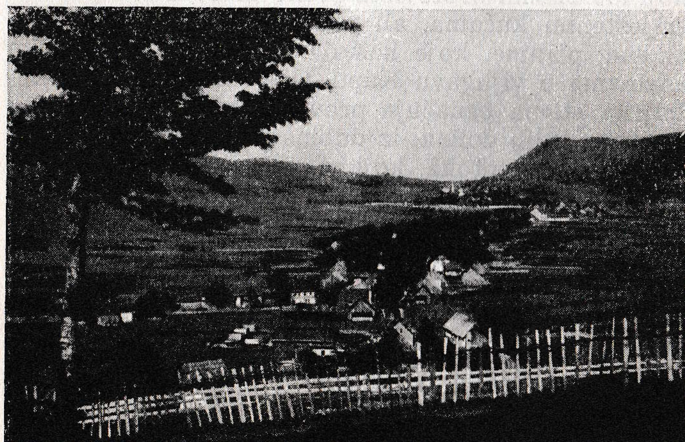

Skrad i Skradski buk

za najljepše planinarske izlete na mnogobrojne vrhunce zelenih planina u okolini. Posebne je ljepote prilično strmi put od Delnica prema Brodu na Kupi, koji ide blažim hrbtovima preko Tisovca sa slikovito smještenim kućama, ali pruža prekrasne vidike na okolne planine, koje kao da padaju tamnozelenim kosinama u vijugavu Kupu. Odsječena i visoka Kuželjska stiena označuje pravac spuštanja. Odnekud iz provaljenih dolina, iz dubina šume čuje se prigušena pjesma potokâ, koji se ruše bielim i blistavim trakovima preko zelenog kamenja u pitomu dolinu Kupe. Brod na Kupi je staro frankopansko mjesto, čisto i uredno, opasano zelenom i bistrom Kupom. Još je dobro sačuvan i nastanjen kameni grad Frankopana s mirnim renesansnim pročeljem. Kupa je ovdje prastara granica Hrvatske. Od izvora se probija kroz veličanstvene gudure šumeći u mnogobrojnim skokovima kao i njezina sestra Čabranka. Brod na Kupi, u pitomoj zelenoj dolini, vrlo je ugodno ljetovalište i odmaralište domaćim posjetiocima, a već

više godina i inozemnim putničarima, osobito ribičima. Ribarenje je vrlo zahvalno u Kupi radi pastrva i druge plemenite ribe. U mjestu je maleno, zgodno kupalište na Kupi, liepi su drvoredi za šetnje, a izleti su mogući uz Kupu ili prema Delnicama kroz divne krajeve s izvanrednim vidicima na okolne planine i šume. U mjestu je i liep prirodni perivoj. Prije su postojale vrlo zgodne kružne autobusne pruge kroz najljepše dielove Gorskog Kotara, i to od Delnica preko Broda na Kupi i dolinama Kupe i Čabranke do Čabra, te preko Prezida, Crnog Luga, Mrzle Vodice i Lokava natrag u Delnice.

Putujući vlakom iz Delnica iznad romantičnih gudura i provalija, prošavši nekoliko tunela i projurivši u velikom luku kroz visoke šume, dolazi se u visinsko ljetovalište Skrad. Glavni je dio mjesta uz Lujzinsku cestu sa slikovito smještenim liepim vilama i sa veličanstvenim vidikom na daleke planinske lance u velikom krugu. Dugi šumski valovi padaju

Ravna Gora

Ogulin: Ribič

prema dolini Kupe, iznad koje se ističe osebujna, okomita Kuželjska Stiena. Iznad Skrada se bjelasa kamena crkvica, od koje vodi put do vrela Dobre, gdje se pije najbolja voda u Gorskom Kotaru. Strmi Skradski Vrh nadvisio je i zaštitio Skrad, te se sa strana zaodjenuo mirisnim šumama. Sočne livade su izcrtane stazama za liepe šetnje u različitim pravcima, a zarubljuju ih šume, koje su mirisan prirodni perivoj s klupama i puteljcima. Poznate su šetnje iz Skrada do vodopada Zelenog Vira u rosnoj, šumovitoj guduri, koja je izpunjena bukom gorskog slapa. Nedaleko zavija vrlo uzka kamena gudura, kroz koju protječe bistri potok skačući preko kamenja u dubokom hladu okomitih, vrletnih stiena. To je Vražji prolaz, koji svojom ljepotom i divljom romantikom ne zaostaje za Vintgarom kod Bleda. Skrad je zadnjih godina u naglom razvoju kao omiljelo putničarsko mjesto ljeti i zimi. Imade i svoju skijašku

skakaonicu za početnike te vrlo liepe i prostrane skijaške plohe. Iz Skrada je vrlo liep izlet kolima ili samovozom na visoki, travni Kupjak, od kojega se odvaja cesta prema prostranoj Ravnoj Gori. I ona privlači sve više izletnika i putničara u svoje visinsko, hladovito krilo i u svoje čiste i liepe domove. Iz Ravne Gore ide Karolinska cesta slikovitim, izlomljenim gorovitim krajem kroz Sušicu u Vrbovsko. Glavni dio ovoga mjesta namjestio se ukusno sa liepim kućama na uzvisini, a drugi, manji dio savio se oko željezničke postaje u dolini, uz Dobru, gdje je tvornica žigica. Vrlo je ugodan ljetni boravak u Vrbovskom, jer mu je okolica puna raznolikosti, koje najviše dolaze do izražaja u dolini bistre Dobre, što se vidi i za vožnje željeznicom, koja se ovdje probija kroz više kratkih tunela. I Vrbovsko je, kao Brod na Kupi i Ogulin, poznata točka za ribiče radi lova pastrva. Liepa zelena i šumovita okolica pruža mo-

Ogulin: Most na Dobri

Vrbovsko

gućnost ugodnih šetnja i slobodnog kupanja u čistoj Dobri.

Između Vrbovskog i Skrada leže dva liepa gorska mjesta: jedno su Hrvatske Moravice iznad nešto proširene doline s prostranim, cvjetnim livadama i gustim šumama, a drugo bliže Skradu Brod-Moravice, pitomo mjestance na Lujzinskoj cesti, koja se od Skrada spušta kroz šume mimo planinskih livada pokraj osamljenih tipičnih goranskih kuća, da se nakon spuštanja u dolinu opet digne u sam Brod-Moravice.

Na rubu vrbovskog kotara, nedaleko od Kupe, u pitomom kraju nalazi se mjestance Bosiljevo, u kome su knezovi Frankopani pred više stoljeća sagradili svoj grad na maloj uzvisini. Gradina je u prošlom stoljeću došla u posjed grofova Nugenta, kad su oni kupili i grad Trsat iznad Sušaka. Grad je podpuno obnovljen, te je danas liep ladanjski dvorac.

Nakon nešto više od polsatne vožnje vlakom u dolini Dobre, prošavši Gomirje i niz slikovitih sela, stiže se u drevni Ogulin, glavni grad velike župe Modruš. Visoki zub Kleka, ovijen mnogim i davnim narodnim pričama, upozorava izdaleka na sjedište velike župe. U sredini gradića je dobro sačuvani frankopanski grad s kulama, oko kojega teku pravilne ulice i ključa život novog vremena na važnom razkršću željezničkih pruga prema Sušaku, Zagrebu i Splitu, a isto tako i važnih cesta, osobito one, koja ide kroz divlje, gorovite i šumovite krajeve, preko Jasenka, u Novi Vinodolski.

U sredini Ogulina je liep perivoj sa spomenikom kralja Tomislava, a stare crkve čuvaju više liepih slika i uspomena iz minulih stoljeća, podsjećajući i na slavna vremena knezova Krčkih i Modruških Frankopana, a ima i kasnijih tragova iz doba Vojne Krajine i težkih borba protiv Turaka. Ogulin je već par desetljeća dobro poznata točka za strane ribiče, koji dolaze u lov na pastrve, a oduviek je polazna točka za uzpone na Klek. Šetnje iz Ogulina su vrlo ugodne prema Kleku ili prema Oštarijama, a veći izleti su mogući u različita mjesta Gorskog Kotara kao i dnevni izleti na more ili prema Plitvičkim Jezerima te u šumoviti kraj oko Josipdola.

Uz ogulinski kotar prislanja se na iztoku kotar slunjski, koji seže do Bosne pružajući druge slike i ljepote, različite od goranskih. Slunjski je kraj tek djelomično pokriven zelenilom šuma, u njemu dolazi više do izražaja kamena snaga, koja izbija iz zemlje i brda noseći na sebi očit biljeg davnih i krvavih bojišta. I u doba knezova Frankopana bila je ova krajina neko vrieme izlučena pod vladom slunjske loze ove obitelji. Čitav niz hrvatskih poviestnih događaja vezan je uz ovaj junački kraj, što svjedoče i toliko puta u poviesti spominjana imena mjesta Cetingra-

Vrbovsko

da, Slunja i Drežnika. Ovaj ponosni kraj je bio poprište i nesretnog ustanka junaka i mučenika Eugena Kvaternika, koji je nešto dalje, u Rakovici, položio svoj život za oslobođenje Hrvatske. Kad bude izgrađena nova željeznička pruga Bihać—Karlovac kroz ovaj kraj, odkrit će se putnićarima jedan blistavi list lepeze hrvatskih prirodnih ljepota, koje su zasada teže pristupačne, a još više će tome pridonieti izgradnja suvremene tvrde ceste od Karlovca prema Plitvičkim Jezerima.

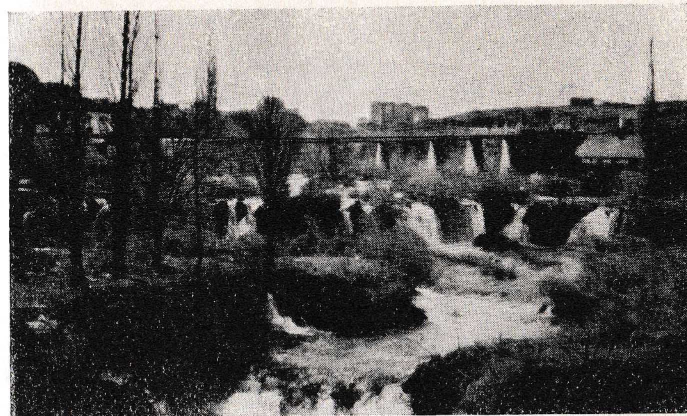
Dosta visoki gorski lanci presiecaju jugoiztočni dio slunjskog kotara prema Cetingradu, dok su ostali dielovi brdoviti, izšarani poljima i livadama, izpresiecani strmim dolinama i kanjonom Slunjčice.

Svakako je najljepši u cielom kraju slikoviti, stari grad Slunj. Bieli, snažni i bučni vodopadi Slunj-

čice stoljećima dižu vlažni prah oko njegovih hridina. Sav kameni kanjon odzvanja od rušenja hladne vode, koja prosipa oko sebe ugodnu svježinu i kovitla bezbroj blistavih kapi, koje padaju po zelenim rubovima. Veselo se okreću sjajni točkovi čvrstih mlinova na podnožju Slunja, ovdje zavija cesta, prelazi mostom iznad slapova i diže se u ugodno, skladno i zeleno mjesto Slunj. Gradić se odvojio od staroga grada, koji je na drugoj strani Slunjčice, do danas prkoseći vremenu visokim zidinama. Rječica obiluje ukusnim pastrvama, radi kojih je Slunj daleko na glasu. U mirno vrieme je zamamni miris prženih pastrva zaustavljao stotine samovoza u hladovini Slunja. Slunj je raj za ribiče, a imade radi svojih prirodnih ljepota liep broj stalnih gosti i posjetilaca.

Vrbovsko

Slunj: Raztoke Slušnice

Okolica je vrlo romantična i pruža mogućnosti liepih šetnja. Izleti su najljepši prema Plitvičkim Jezerima preko Rakovice, gdje se probija kroz kamene gudure hiljadama skokova zelena Korana, najljepša rieka ovoga područja.

J. S. Vrignanin.

IZ POVIESTI ŽUPE

POGLED U PROŠLOST

Stara naselja

Područje velike župe Modruš bilo je od starine naseljeno, a to zaključujemo po različnim predhistorijskim ostatcima. Podno brda Viničice, blizu ponora potoka Munjave, izdiže se humak, podignut čovječjom rukom. Takvih humaka ima i kod Bosiljeva. Kod sela Otoka (Trošt Marija) leži predhistorijsko groblje. Na brdu Viničici našlo se ostataka suđa, žrvnjeva, kamenih predmeta i rimskih kopalja. Na tom je brdu bila japudska naseobina, koju je rimski car Oktavian težkom mukom osvojio, ali je tom prilikom i sam dopanuo rana. Svi mužkarci Japudi, sposobni za boj, poginuli su na nasipima, a starci, žene i djeca, vidjevši to, bacili su se u vatru i izgorjeli.

Podno Viničice, u današnjem selu Čakovcu, osnovali su tada Rimljani grad Metulum. Tu se našlo rimskih nadpisa, kipova, suđa, kamenih grobnica, arhitektonskih ulomaka, temeljnog ziđa, novaca i dr. Na razkršću Josipove ceste i puta kroz Šušnjevo Selo bilo je rimsko groblje.

Kad su se Hrvati doselili u sadašnju postojbinu, zaposjeli su i ove krajeve. U modruškom urbaru od g. 1486. spominje se, da je u Polju (u današnjem Čakovcu) bila crkva sv. Marije. Kad su Turci provalili u ove krajeve, porušili su crkvu, vjerojatno u isto vrieme, kad su porušili i samostansku crkvu Majke Božje u Oštarijama.

Za onaj humak podno brda Viničice priča narod da je nastao ovako: U Polju su se utaborili Turci,

a neka baba naperila na tabor s Modruškoga grada top, opalila ga i ubila turskog cara. Turci su ga na tom istom mjestu pokopali, te je svaki vojnik donio na njegov grob torbicu zemlje. I tako je, kažu, nastao spomenuti humak. To je priča, a zna se, da su i ti humci predhistorijski grobovi. Osim toga humak se i ne vidi s Modruškoga grada, od koga je udaljen oko 8 km, a tako daleko nisu tada topovi dobacivali. Kažu, da se odtada Polje nazivlje Carevim Poljem, ali narod i danas nazivlje tu ravnicu Poljem, a Carevo Polje je selo na podnožju brda Treskavca i Radošića.

Kad su početkom ovoga stoljeća kopali preko Polja jarak, da polože vodovodne cievi, našlo se blizu puta, koji vodi kroz Čakovac u Carevo Polje, predhistorijskih grobova s različnim predmetima od mjedi.

U Trojvrhu na jugu brda Treskavca bila je također predhistorijska naseobina, gdje se našlo mnogo starina.

Grad i župa Modruš

Na šiljastom i vrlo strmom briegu, visokom 680 m, stajao je Modruški grad (tvrđa). Još se i danas vide ruševine toga grada, koje zub vremena sve više mrvi; kamen po kamen odpada i kotrlja se velikom brzinom niz strme obronke briega prema njegovu podnožju. Još koji čas, pa će nestati i tih ruševina nekad znatnog i važnog grada, kao što su nestali toliki drugi stari hrvatski gradovi.

Ne zna se, kad je sagrađen grad Modruš, no bit će, da je postojao već god. 820., dakle za hrvatskih knezova Borne i Ljudevita, koji su u to vrieme možda vodili bratoubilački boj.

Brieg, na kojemu je sagrađen Modruški grad, izdigao se na sedlu između doline uz potok Munjavu

Ogulin: Frankopanska kula

i doline Zagorske te između bregova Veljuna (Stražbenice) i Kapele. Nekako na sredini toga briega, prema iztoku i jugu, na mjestima, koja su ravna ili nisu toliko strma, razvila se varoš Modruš. I ta je varoš bila opasana tvrdim zidinama i kulama, koje su je štitile od neprijateljskih napadaja. Tržan, grad na briegu, spajala su dva zida uzbrdice s varoši, koja je imala dvoja vrata, jedna na sjever, a druga na jug.

Kroz varoš vodila je cesta, a jamačno su je još Rimljani sagradili; vezala je tadanji Sisak sa Senjom. Kroz sadanji Modruš vodi stara Josipova cesta, koja je građena god. 1774.—1778. Budući da je u gorovitim krajevima imala na mnogim mjestima znatnih strmina, pregrađena je i preložena godine 1834.—1847. pod vodstvom bojnika Knežića, te ne ide više iz Josipdola preko obronaka Veljuna u Modruš, nego vodi više na iztok prema današnjem Donjem Modrušu. Ta je cesta bila za trgovinu i promet od vrlo velike važnosti, sve dok nije god. 1873. sagrađena željeznica iz Karlovca na Rijeku, pa onda g. 1923. iz Ogulina u Split. Kako je ta cesta najkraćim putem vezala plodne krajeve Hrvatske i Madžarske s morem, ona je za vrieme rimske vlasti, pa u srednjem i novom vieku bila jedna od najglavnijih cesta i upravo radi velikog prometa, koji se tu razvijao, razvila se varoš Modruš.

Znamo već u srednjem vieku za modrušku župu sa sjedištem u Modrušu. Prvi put spominje se god. 1163., kad kralj Bela II. (III.) g. 1193. radi velikih zasluga daruje župu Modruš krčkom knezu Bartolu II. kao nasljedno leno.

Ta je župa međašila na jugoiztoku s drežničkom, na jugozapadu iza Gvozda (Kapele) s gatanskom ili gackom, na zapadu i sjeverozapadu s vinodolskom, na sjeveru sa zagrebačkom, a na iztoku s goričkom župom tako, da je obuhvatala današnje kotare Ogulin i Vrbovsko.

Kad su Frankopani postali gospodari župe Modruš, nastojali su, da je prošire i zaokruže. To im je doskora i uspjelo, te su g. 1225. darovnicom kralja Andrije I. zagospodarili i primorskom župom Vinodol, koja je nekad zapremala čitav današnji kotar crikvenički i sušački te grad Bakar. Kasnije se proširila ta župa sve do rieke Kupe i do kranjske međe, te je zapremala i današnje kotare Delnice i Čabar. No uza sve to su krčki knezovi Frankopani smatrali župu Modruš svojom glavnom državinom na kopnu.

God. 1460. dopusti papa Pijo II., da se sielo biskupije krbavske prenese iz Udbine u Modruš i da se biskupija nazove i modruškom. Tadašnja župna crkva sv. Marka postade stolnom crkvom, i odtada je posvećena Majci Božjoj. Samo 33 godine bila je varoš Modruš sielo biskupije, ali se baš u to vrieme toliko podigla, da se mogla takmiti s najodličnijim hrvatskim varošima. Osim stolne bilo je u Modrušu još i drugih crkava. Tako se spominje crkva sv. Trojstva, koja i danas stoji kao župna crkva, zatim crkva sv. Duha, pa sv. Stjepana, crkva sv. Jelene, samostanska sv. Antuna, koja također još stoji kao kapelica posvećena istom svetcu. Franjevački samostan i crkvu sv. Antuna utemeljio je knez Stjepan I. god. 1378. Župna crkva i kapelica sv. Ante bit će najstarije crkve u velikoj župi modruškoj.

Znamenit je modruški urbar od g. 1486., što ga je sastavio Bernardin Frankopan. U tom urbaru pobrojena su sva sela i selišta, koja su pripadala župi Modruš, označeni su svi posjedi i kmetovi, i navedene su dužnosti kmetova prema Frankopanima, njihovim gospodarima. Mnoga su od tih sela i selišta nestala; za neka se i ne zna, gdje su bila, iako bi se još i danas mogli naći njihovi tragovi.

Kad su Turci osvojili (1463.) Bosnu, provaljivali su i dublje u hrvatske krajeve. Grad i varoš Mo-

druš smetali su ih na putu prema primorskim i slovenskim stranama, i zato su na njih češće navaljivali. Kako je položaj grada na briegu nepristupačan, nisu ga Turci nikad mogli osvojiti, ali je varoš izpod grada stradala, jer je bila na nezgodnom položaju i slabije utvrđena. Turci zauzeše varoš Modruš god. 1493. i razoriše je. Nikad se više nije podigla, no grad na briegu održao se duže. Kralj Matija Korvin potvrdi Stjepanu Frankopanu i njegovu sinu Bernardinu vlast nad ovim gradom. Bernardin ga popravi tako temeljito, da je još dugo vremena u njemu stolovao.

Nakon propasti varoši Modruš preseli se biskup s kaptolom u Novi Vinodolski. God. 1567. spoji papa modrušku biskupiju sa senjskom, pa se biskupija i danas nazivlje senjsko-modruška, a sjedište joj je u Senju.

Kad su Hrvati god. 1527. izabrali Ferdinanda za kralja, poče krajiška vojska preuzimati utvrde, koje su služile za obranu protiv Turaka. Oko god. 1553. zapremi i grad Modruš. Krajiška je uprava grad sve više zapuštala, dok napokon ne propade.

God. 1639. proputovao je ove krajeve vojni inženjer kapetan Ivan Pieroni, koji je tom prigodom nacrtao sliku grada Modruša i opisao, u kakvu se stanju nalazi. On kaže, da je grad bio nekada velik, liep i čvrst, a sada je bez krova; u samoj varoši, kaže, ostalo je dosta čvrstih zidova i s malo troška moglo bi se sagraditi dvadesetak kuća za stanovanje. On predlaže, da se ta pusta varoš napuči narodom, koji obitava na turskom području, a želio bi ovamo prebjeći; kad bi zaprietila pogibao od Turaka, našli bi stanovnici varoši sigurno zaklonište u čvrstom gradu na briegu, no trebalo bi napraviti nov krov, da se dobije nekoliko soba za stanovanje. Naročito bi trebalo, veli, popraviti krov na četverouglastoj kuli do ulaza, u kojoj obitava straža. Nadalje spominje, da je u gradu nakapnica s dobrom vodom.

Ogulin: Ponor Dobre s frankopanskom kulom

God. 1660. proputovao je ovim krajevima vojni inženjer Martin Stier, koji je također opisao stanje modruškog grada i izradio priedloge, kako bi ga popravio. Po Pieronijevoj slici napravio je svoju, gdje je grad na briegu bez krova, a vide se još i ona dva zida, kojima je varoš bila vezana s gradom.

Kad je krajiška vojska napustila Modruški grad, nije grad nikada popravljan, a vojni erar prodao je na početku ovoga stoljeća njegove ruševine obćini.

Pošto je god. 1390. knez Ivan V. Frankopan postao jedinim gospodarom goleme državine svoga roda, preseli se sa suprugom Anom i sinom Nikolom u Modruš. U to vrieme osnuje u gori Gvozdu, oko 4½ km južno od Modruša, samostan i crkvu sv. Nikole, i naseli u taj samostan hrvatske Pavline glagoljaše. Obilato ga obdari posjedima na kopnu i na otoku Krku, te je samostan mogao uzdržavati oko 80 redovnika. Tu bi našli zakloništa i putnici, koji su putovali preko Gvozda.

Turci su godine 1493. opustošili varoš Modruš, a ovaj samostan nastrada i opusti. Pieroni spominje ruševine samostana sv. Nikole i navodi, kako je preko Gvozda pogibeljno putovati zbog turskih hajduka, koji se skrivaju u šumama i vrebaju na putnike.

Kad je g. 1689. Lika očišćena od Turaka, Pavlin Matevčić podigne i opet ovaj samostan g. 1708. No u njemu su se mogla smjestiti tek tri redovnika, a nekoliko soba bilo je određeno za putnike. Do samostana sagradi Matevčić i malu kapelu sv. Nikole, a narod kasnije upravo po toj kapeli prozove Gvozd Kapelom. Tako su planine Velika i Mala Kapela nazivane nekada po šumi (gvozd), a kasnije po crkvici.

God. 1786. ukine Josip II. red Pavlina, pa tako i ovaj samostan ponovno opusti. Od njega se danas vide tek neznatne ruševine.

Za vladanja kraljice Marije Terezije osnovana je god. 1776. severinska županija sa sielom u Mrkoplju.

Frankopanski grad u Ogulinu

Ta se županija prostirala od Kupe do mora tako, da je obuhvatala cio Gorski Kotar i veliki dio Vinodola. Severinska županija nije bila duga vieka, jer je Josip II. već god. 1786. ukine. Njezin sjeverni dio pripojiše županiji zagrebačkoj, a kotari riečki, bakarski i vinodolski sačinjavahu posebnu oblast pod upravom riečkog namjestnika.

Bečkim mirom od 14. listopada 1809. zapade Napoleona 6 krajiških pukovnija, i to: lička, otočka, ogulinska, slunjska i obje banske pukovnije. Pod francuzku vladu podpade Gorski Kotar, čitava današ-

nja velika župa Modruš, Hrvatsko Primorje i Dalmacija. Sve te hrvatske zemlje ostadoše pod Francuzima do god. 1813., a Hrvatskoj su vraćene tek g. 1822., i to Gorski Kotar županiji zagrebačkoj, a Vinodol guberniji riečkoj.

God. 1854. osnovana je županija riečka. Toj su županiji pripadali kotari Rieka, Bakar, Crikvenica, Delnice, Vrbovsko i Čabar. Riečka županija dokinuta je g. 1886., kad je od nje stvorena nova modruško-riečka županija sa sjedištem u Ogulinu. Toj su županiji pripadali ovi kotari: Crikvenica, Čabar, Delnice, Ogulin, Slunj, Vojnić, Vrbovsko i grad Bakar.

Kad se nakon svjetskog rata osnovala Država Srba, Hrvata i Slovenaca, ukinute su u Hrvatskoj i Slavoniji županije, a osnovane oblasti, pa je županija modruško-riečka podpadala pod krajiško-primorsku oblast sa sjedištem u Karlovcu. Na čelu oblasti bili su veliki župani.

God. 1931. ukinute su oblasti, a država, koja je dobila ime Kraljevina Jugoslavija, razdieljena je na 9 banovina. Krajiško-primorska oblast podpala je pod Savsku banovinu, koja se god. 1939. proširila na Dalmaciju i na neke dielove Bosne i Hercegovine, te se prozvala banovinom Hrvatskom.

Nezavisna Država Hrvatska, osnovana 10. travnja 1941., dieli se na velike župe s historijskim imenima. Tako i ova župa dobi ime velika župa Modruš. Sjedište joj je u Ogulinu, a obuhvata ove kotare: Delnice, Ogulin, Slunj i Vrbovsko. Površina joj iznosi 2.989 km², ima 29 obćina, a prema popisu od godine 1931. ima 800 sela, 22.205 kuća, 23.527 domaćinstava i 129.778 stanovnika. Izračunani broj stanovnika na dan 31. XII. 1941. iznosio bi 155.493.

Velikoj župi Modruš pripadaju ove obćine:

U kotaru Delnice: Brod na Kupi, Brod-Moravice, Delnice, Fužine, Lič, Lokve, Mrkopalj i Skrad.

U kotaru Ogulin: Drežnica, Dubrave, Generalski Stol, Gomirje, Josipdol, Modruš, Ogulin, Oštarije, Plaški i Tounj.

U kotaru Slunj: Cetin-grad, Drežnik-grad, Primišlje, Rakovica, Slunj i Veljun.

U kotaru Vrbovsko: Bosiljevo, Hrvatske Moravice, Ravna Gora, Severin na Kupi i Vrbovsko.

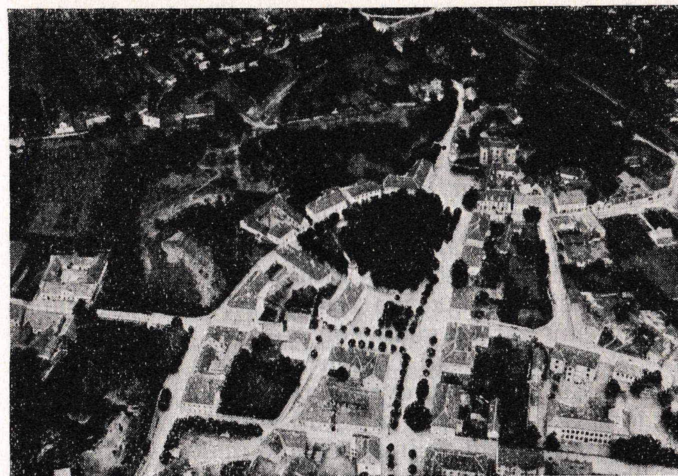
STARI GRADOVI

Osim Modruškog grada bilo je u modruškoj župi i drugih gradova, od kojih su jedni bar nekako sačuvani, a neki porušeni, te im se još i danas vide ruševine. U modruškom urbaru od god. 1486. navedeno je više gradova i dvoraca. Najznatniji su bili: Plasi (Plaški), Vitunj, Ključ, Janjač, Zaborsko (Saborsko), Jesenice, Tounjska peć (Tounj), Gomirje i Lukovdol (Severin). U današnjoj su velikoj župi Modruš još ovi stari gradovi: Ogulin, Brod na Kupi, Drežnik, Cetingrad, Slunj i Bosiljevo. Ogulin je najznatniji, jer se gotovo podpuno sačuvao. Budući da je današnje mjesto Ogulin sjedište velike župe Modruš, opisat ćemo ga obširnije.

Ogulin

Još prije nego je sagrađen Frankopanski grad u Ogulinu, bilo je već nekih sela u njegovoj okolici. Tako se u modruškom urbaru spominje selo Prapruća. Narod ga danas zove Prapuće. Pod Prapuće spadala su još neka sela, od kojih i danas postoji Jablanovo ili Sv. Jakov. Već u 15. stoljeću sagradili su tu Frankopani župnu crkvu sv. Jakova, koja još i danas stoji nasred ogulinskoga groblja.

Kad su Turci razorili varoš Modruš, sagradi Bernardin Frankopan oko g. 1500. grad Ogulin, u rav-

Ogulin (iz zraka)

nici između ponora rieke Dobre te prirodnih dubokih jama i jaraka, da se lakše brani od Turaka. Budući da je grad bio uviek nastanjen, sačuvao se do danas.

Grad je sagrađen u obliku kaštela, te se sastoji od dvie visoke okrugle kule, koje su spojene sa zgradom ravnih zidova. Radi okruglih kula narod ga nazivlje „Kulom".

Grad je imao nutarnje dvorište i vanjsko, ograđeno jakim zidinama i poluokruglim kulama. Zidovi unutarnjeg dvorišta su porušeni, a zidovi proširenog dvorišta stoje uglavnom i danas. U vanjskom dvorištu bila je izprva smještena varoš ogulinska. Prema ponoru Dobre, do nekadanje ulazne kule, dizala se crkva sv. Bernarda. Zna se, da je ta crkva g. 1700. bila župna crkva, a takvom je ostala sve do g. 1783., kad je posvećena nova župna crkva. God. 1818. bila je crkva sv. Bernarda još čitava, a do danas preosta-

de od nje samo svetište kao kaznionička kapelica istoga svetca.

Tlocrte grada Ogulina izradili su Ivan Pieroni 1639. (u dva mjerila) i Martin Stier 1660., a ima i tlocrta od god. 1701., 1817., 1878. i 1927.

U Valvasorovu djelu od g. 1689. „Die Ehre des Herzogtums Krain" opisani su i mnogi stari hrvatski gradovi, od kojih su i slike donesene. Ondje je i slika Ogulina, koja nažalost nije posve izpravna.

U frankopanskom je gradu bio stan kapetana i drugih službenika, zatim posada, pa bolnica, a danas je u njemu zatvor sudbenog stola.

Tek što je grad Ogulin sagrađen, već počeše i Turci ovim putem provaljivati u Kranjsku. Vidi se, da je upravo na ovom mjestu i trebalo sagraditi tvrđavu. Frankopani su imali mnogo muke braneći grad od Turaka. Da se olakša obrana, dopusti kralj Ferdinand zapovjedniku karlovačkog generalata, Ivanu Lenkoviću, da porazmjesti svoje pješake i konjanike, kako najbolje zna. Posada od 30 pješaka i nekoliko konjanika zapremi stari grad ogulinski i tako dođe g. 1553. u kraljeve ruke, i tako ostade sve do razvojačenja Vojne Krajine.

Oko god. 1570. postade Ogulin sielom 13. krajiške kapetanije. Kako su tu kapetaniju držali najznatnijom u čitavoj Hrvatskoj Krajini, postavljali su za kapetane odlične muževe. Između njih se ističu knezovi Frankopani: Gašpar (1570.—1580.), Juraj (1581.), Vuk Krsto (1611.—1622.), kasniji zapovjednik karlovačkog generalata, pa i njegov sin Gašpar (1622.-1653.), grof Herbert Auersperg (1653.), knez Petar Zrinski (1658.), njegov sin Ivan (1670.), pa Stjepan barun Vojnović i dr.

Ogulinci su bili u neprestanim bojevima s Turcima ne samo u bližoj i daljoj okolici, nego i u Lici i drugdje na Krajini. U svim ratovima, koje je vodila Austrija, iztakli su se i Ogulinci kao najhrabriji

vojnici. Radi junačkih njihovih djela oslobodi ih Vuk Krsto Frankopan g. 1622. za sva vremena od svake rabote knezovima Frankopanima.

Da se dokrajče svađe Ogulinaca radi novih naseljenika i da ih nagradi za njihova velika djela u bojevima protiv Turaka, potvrdi kralj Leopold I. god. 1668. ogulinskoj občini njezin teritorij, kakav je bio od starine, naznači njezine međe i podieli joj različne povlastice. Mnogim je Ogulincima podielio i plemstvo.

Kad je g. 1715. ljuta glad kao i samovolja ogulinskog kapetana grofa Adama Purgstala pritisnula ovaj kraj, odseli se mnogo naroda iz Ogulina, Oštarija i Modruša preko Drave u Pečuh.

Prigodom novog uređenja Vojne Krajine g. 1746., osnovana je i 3. ogulinska krajiška pješačka pukovnija sa sjedištem u Ogulinu. Prvi joj je zapovjednik bio pukovnik pl. Dillis. U početku je svaka krajiška pukovnija imala 16 satnija, a od 1. siečnja 1787. samo 12. God. 1850. bila su sjedišta satnija: 1. Krmpote, 2. Brinje, 3. Jezerane, 4. Modruš, 5. Oštarije, 6. Ogulin, 7. Drežnik, 8. Plaški, 9. Rakovica, 10. Primišlje, 11. Tounj i 12. Dubrave. Prve tri satnije pripadale su do g. 1765. otočkoj pukovniji, a i danas se ta mjesta nalaze izvan područja modruške župe. U isto vrieme izlučena su sela Moravice, Mrkopalj, Ravna gora i dio Vrbovskog, zatim Poloj s nekim selima iz područja ogulinske pukovnije. To je područje graničilo prema iztoku sa slunjskom pukovnijom i turskom Bosnom, prema jugu s otočkom pukovnijom, prema zapadu s Jadranskim morem, a prema sjeveru s građanskom Hrvatskom.

Građevine u Ogulinu. Najstarija zgrada u Ogulinu je već spomenuta crkva sv. Jakova. Četverouglasti toranj crkve sagrađen je u obliku kule, pa je nekada služio i za obranu. Čini se, Turci su tu crkvu

Ogulin: Kapela sv. Petra sa grobljem

spalili g. 1521. Sve do godine 1690. ostala je pusta. Oko crkve je groblje, u kojemu se pokapaju stanovnici Ogulina i obližnjih sela. Tu su nekad pokapali i častnike ogulinske pukovnije. Mnogi su od njih imali spomenike, koji su se malo po malo rušili i uništavali, kako bi se našlo mjesta za grobove i spomenike novih stanovnika groblja. Posljednji kameni spomenik nekadašnjeg pukovnika Grivičića porušen je pred nekoliko godina. Ne bi se smjelo dopustiti, da

se ti spomenici ruše i razbijaju, jer je i na njima zapisan jedan dio naše poviesti.

Za vojne uprave posagradilo se mnogo crkava, škola, uredskih zgrada i stanova za častnike i činovnike ne samo u sjedištima pukovnija, već i u sjedištima njihovih satnija. Izprva se gradilo od drva, a tek u 19. stoljeću od kamena ili opeke. Ove zgrade postoje i danas, a služe za urede ili stanove.

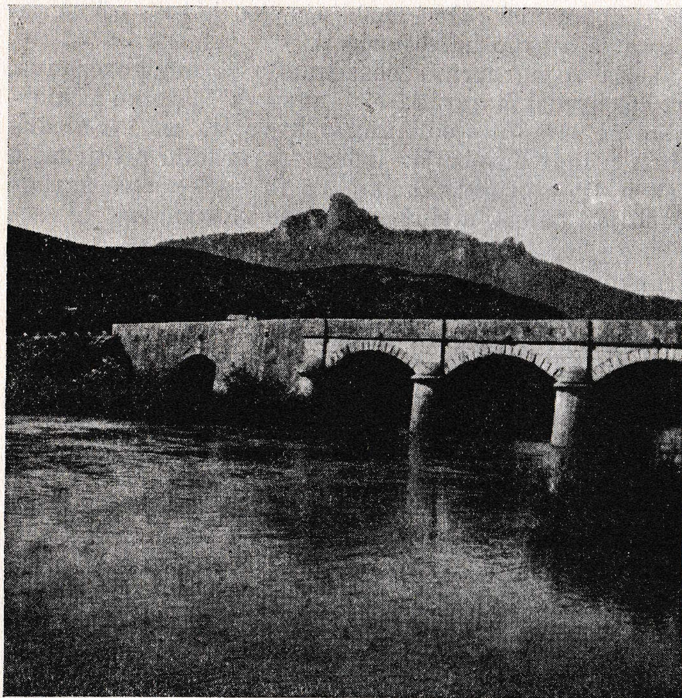
Župna crkva Našašća Svetoga Križa je (iza frankopanskog grada i crkve sv. Jakova) najstarija građevina u samom mjestu Ogulinu. Sagrađena je g. 1781., a posvećena g. 1783. U isto vrieme sagrađen je i župni dvor. Na glavnom oltaru crkve je dosta dobra slika propetog Isusa, a na pobočnim su oltarima prilično dobre slike Majke Božje i sv. Josipa. Slike sv. Trojstva i sv. Nikole na ostala dva oltara izrađene su vrlo loše. Na stropu svetišta crkve prikazao je početkom ovoga stoljeća slikar Oton Iveković Našašće Svetoga Križa. Svi su oltari od drva i u slogu renesanse. Kad se slavila tisućugodišnjica hrvatskoga kraljevstva, zid u svetištu crkve ukrašen je slikom, koja prikazuje krunjenje kralja Tomislava, a na šetalištu izpred crkve postavljen mu je spomenik od betona.

Nakon ukinuća Vojne Krajine g. 1871. bila je u crkvi do g. 1919. smještena pukovnijska zastava, koja se sada nalazi u arheoložkom muzeju u Zagrebu.

God. 1854. sagrađena je bolnica, u kojoj je danas smješten sudbeni stol.

Na kraju Ogulina, a na cesti, koja vodi u Oštarije, sagrađena je g. 1840. zavjetna crkva Ogulinaca, kapelica sv. Roka, koji ih je oslobodio kolere.

U Lomostu, predgrađu Ogulina, postavljen je na valjkastom stupu kip Majke Božje od lievanog željeza, no pozlaćen, a nalik je na onaj izpred stolne crkve u Zagrebu. Priča se, da je ovaj valjkasti stup

Ogulin: Molinarijev most na Dobri

dopremljen iz sela Čakovca, gdje da je nekada stajao rimski grad Metulum.

Na zapadu od Ogulina leži Sv. Petar, selo, koje je dobilo ime po crkvici sv. Petra, koja se nalazi na groblju. To drugo ogulinsko groblje služi za sva sela na zapadu od Ogulina.

God. 1867. sagrađena je pravoslavna crkva sv. Đurđa.

U Ogulinu i okolnim selima podigli su stanovnici ili pobožni pojedinci nekoliko kapelica.

Oko god. 1830. bile su u Ogulinu osim župne crkve, župnog dvora i stanbene zgrade pukovnika, sve kuće od drva. Kako su bile već dotrajale, počeli su ih rušiti i graditi zidanice.

Za vrieme pukovnika Augusta Turskoga (1830. —1834.) podignuta je zgrada poreznog ureda, škola kraj župne crkve i pukovnijsko spremište.

Pod upravom pukovnika Ivana Trebersburga (1835.—1841.) osnovane su nove ulice i perivoj, oko kojega su posađene lipe. U to je vrieme sagrađena i zgrada glavne straže, te stanovi za dopukovnika, bojnika, pukovnijskog liečnika i građevnog satnika.

Za vrieme pukovnika Štefana Šupljikca (1842. —1848.) podignuti su stanovi za upravnoga kapetana, upravnog poručnika, dva stana za vojne sudce i stan za kumpanijskog satnika. Tada je sagrađen i vodovod. Voda je dovedena sa izvora iz Turković-Sela, koje leži izpod Kleka na zapadu Ogulina. Vodovod je išao preko Pećnika i Bukovnika. Cievi su bile jelove i smrekove, a kasnije su zamienjene glinenim cievima. God. 1882. položene su cievi s istog izvora kroz selo Sv. Petar i Zagrad te mimo frankopanskoga grada. Glavni je zdenac (izliev ili funtana, kako narod kaže) na trgu kod crkve sv. Križa, napravljen od tamnosivoga tesanog kamena; iz 4 cievi tekla je bez prestanka voda u korito oko zdenca, ograđenoga željeznom ogradom. Taj je zdenac obnovljen god. 1941. Od starog je zdenca ostao samo glavni stup s dva izlieva.

God. 1925. dobio je Ogulin električnu središnjicu, pa je tad u Turković-Selu izgrađeno novo spremište za vodu, koja se crpe električnim sisaljkama, a tako je visoko, da se voda može dovesti i u gornje katove. Vodovodne su cievi pojačane, a napravljeno je i cjedilo (filtar). Broj javnih bunara je povećan, stari kameni stupovi bunara su porušeni i sagrađeni novi,

betonski, vrlo neukusni, pa bi ih trebalo zamieniti ljepšima.

Ogulinska voda je nekad bila na glasu sa svoje tečnosti, no danas je lošeg okusa, a za velikih kiša i poplava vrlo je mutna i žuta poput kaljuže.

Kako okolica frankopanskog grada zbog dubokih draga, korita i pećinastog tla nije prikladna za gradnju kuća, predlagalo se već prije 100 godina, da se pukovnijski stožer premjesti u Josipdol, gdje bi se grad lakše razvio. Tome se protivio tadanji pukovnik Turski. U to vrieme bila je izvan staroga grada jedna jedina zidana erarska zgrada — stan za pukovnika. Sve one erarske zgrade, koje su kasnije podignute u Ogulinu, mogle su se izgraditi u Josipdolu, kroz koji je vodila prometna Josipova cesta iz Hrvatske u Liku i u Senj. Josipdol bi se sigurno razvio i postao grad barem tako velik kao Karlovac, a Ogulin, daleko od prometnih putova, nije se nikada pravo razvio. Tu se riedkokad i sagradi kuća. Osim jedne pilane i tvornice soda-vode i nema tvornica, a obrt je slabo razvijen. Da je bilo poduzetnog duha i da se s Ogulinom nije maćuhinski postupalo, mogla se ovdje izgraditi barem tvornica celuloze, pokućtva, šibica, vapna, ciglana, a možda bi se našlo sirovina i za tvornicu cementa. Okolišni narod, koga njegove njive ne mogu prehraniti, ne bi morao tražiti zarade u svietu.

Za vrieme županije modruško-riečke, kojoj je sjedište bilo u Ogulinu, sagrađene su samo tri državne zgrade, i to: viša pučka škola ili građanska škola, sada realna gimnazija, kojoj je g. 1941. nadograđen drugi kat, pučka škola za djevojčice i stanovi za rizničke činovnike. Ovoj je zgradi sada nadograđen drugi kat, jer se pregrađuje za urede velike župe.

Škole. Već god. 1766. osnovana je u Ogulinu njemačka škola, koju su polazila djeca krajiških častnika i činovnika. U toj se školi učilo čitanje, pisanje, računanje i nauk vjere.

God. 1770. otvorena je u Ogulinu glavna škola s njemačkim nastavnim jezikom za dječake i djevojčice, g. 1802. posebna škola za djevojčice, a g. 1823. „matematička škola“ za vojničku izobrazbu mladića. Ta je škola g. 1852. pretvorena u pukovnijsku školu, koja je postojala sve do ukinuća Vojne Krajine god. 1871. Te je godine otvorena viša pučka škola, koja je g. 1919. pretvorena u realnu gimnaziju. Izpiti zrelosti održani su od 1925. do 1929. God. 1929. ukinuti su viši razredi, a god. 1941. ponovno su otvoreni, a to je bilo opravdano, jer je sušačka realna gimnazija ostala izvan granica Nezavisne Države Hrvatske.

Škole su uglavnom polazila samo mužka djeca. God. 1849. bilo je na području ogulinske pukovnije 6640 sposobne djece za školu, no školu je polazilo samo 499 dječaka i 25 djevojčica, iako je tada bilo u svemu 7 erarskih i 35 obćinskih pučkih škola.

Mostovi. Na cesti, koja vodi kroz Lomost, predgrađe Ogulina, bio je preko suhog korita Dobre sagrađen kosi most na svod sa tri luka, no kako je postao trošan, zamienjen je g. 1900. novim od željeznog betona. To je prvi most te vrste u ondašnjoj kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji, a drugi u bivšoj Austro-Ugarskoj monarhiji.

God. 1878. podignut je na Rudolfovoj cesti, koja vodi u Novi, preko Dobre željezni most, koji veže Ogulin sa selom Prapuće. Korito Dobre izpod mosta duboko je oko 30 m, a napuni se vodom, samo kad su velike kiše. Most nije za velike terete, pa bi ga valjalo zamieniti jačim i kamenim.

U selu Sv. Petar sagrađen je preko Dobre na mjestu staroga drvenog mosta novi „Molinarijev most“ na svodove.

Ogulin: Župna crkva sv. Križa

Ceste. Ogulin je prema jugu kod Josipdola povezan s Josipovom cestom, prema sjeverozapadu kod Vrbovskoga s Lujzinskom cestom, prema zapadu s Novim, a prema sjeveru s Bosiljevom i dalje kod sela Bosanaca s Lujzinskom cestom.

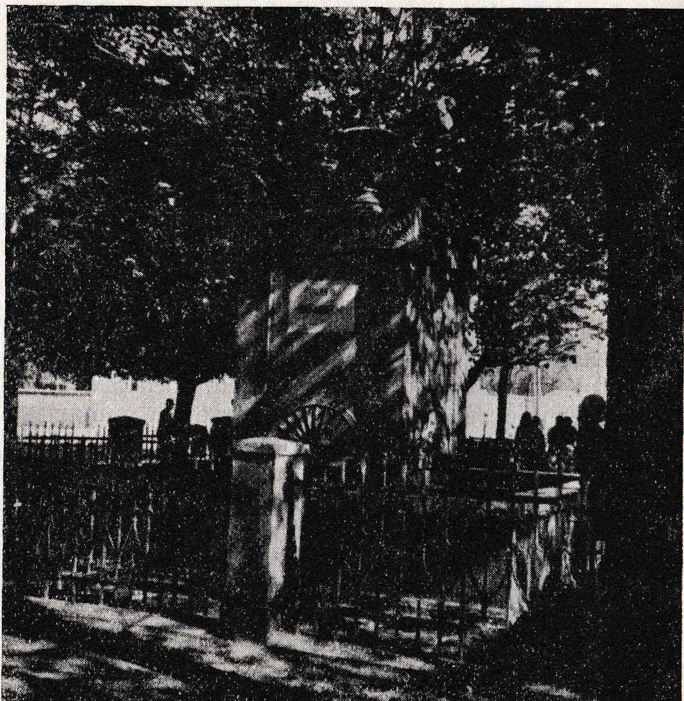
Kroz Ogulin prolazi željeznica, koja veže Zagreb s Riekom. Na toj pruzi leže i kotarska mjesta modruške velike župe Vrbovsko i Delnice. Jedino Slunj je od najbliže postaje Košare udaljen oko 23 km zračne linije.

Oblasti. Ogulin je sjedište velike župe. Tu je također kotarska oblast i obćinsko poglavarstvo, sudbeni stol, kotarski sud i porezni ured, obća javna bolnica, podpuna realna gimnazija, državna šumarija i imovna obćina, jedna bojna karlovačke pukovnije, oružnička postaja, župni ured, mužka i ženska pučka škola, željeznička postaja, riznička straža i zatvor sudbenog stola, poštanski i brzojavni ured te brzoglasna središnjica.

U Ogulinu ima više družtava, a neka su u najnovije vrieme podigla i domove.

Rieka Dobra izdubla je kroz dugi niz stoljeća duboko korito, koje je upravo u Ogulinu doseglo svoju najveću dubljinu. Dobra ponire izpod samoga frankopanskog grada, gdje joj je korito duboko oko 48 m. Otvor samoga ponora čini se kao da je umjetno izklesan u litici, i nalik je na golemu pozornicu, koja se prema pozadini naglo spušta i suzuje. Korito Dobre napuni se vodom samo za velikih kiša, inače je u njemu malo vode, a ljeti se provlači između kamenja tek neznatni mlaz vode i nestaje u ponoru.

Odmah s druge strane staroga grada, prema sjeveru, otvorila se duboka jama, Medvedica, na gornjoj strani vrlo široka, a prema dnu se suzuje. Voda, koja ponire, teče izpod grada i ponovno izbija u Medve-

Ogulin: Glavna česma

dici na danje svietlo, no odmah se gubi pod zemljom. Kad Dobra nabuja, ne može uzko grlo ponora progutati svu vodu, što naglo nadolazi; voda u koritu raste, dok ga ne napuni. I u Medvedici se voda digne do vrha. Kako Dobra ima dva sporedna korita, teče voda za vrieme poplave i tim koritima. Jedno je sporedno korito nedaleko staroga grada, odvaja se na lievo i teče prema selu Zagradu. Drugo korito odvaja se desno kod stare obćine i teče Strugom kroz Lomost, pa dalje pod brieg Kopanik, gdje voda pro-

pada u zemlju. Stoji li voda duže vremena u koritu rieke, napune se njome zemlja i šupljikavi vapnenac i voda probije u podrume i drage, kojih ima dosta u Ogulinu, a dno im je niže od površine vode. Netom prestanu kiše, već opada i voda, i za dan dva spusti se na svoju normalnu razinu. Kako opada voda u glavnom koritu, tako je nestaje i iz podruma, draga i iz sporednih korita.

Kad je voda u koritu Dobre posve mala, može se kroz otvor ponora ući u podzemne hodnike. Dva su takva hodnika: jedan ide do izpod župne crkve, a drugi do izpod željezničke pruge.

Ponor Dobre nazivlje narod „Đulin ponor", a Dobru „Đula". Pripovieda se, da je tu divna Jula ili Đula, kćerka jedinica starog kneza Frankopana, izgubila srdce i život. U burnim onim vremenima, kad se podjednako ratovalo, odluči knez, da jedinicu uda za najboljeg junaka iz svoje čete. Đula se opre, a knez je iz dalekog dvora dovede u ovaj čvrsti Ogulin.

Tu ona plane ljubavlju prema svom čuvaru, mladom kapetanu, a taj joj uzvrati ljubav. Otac nije pristao, da se Đula uda za kapetana, pa se ona u očaju surva niz litice u dubok ponor. I odtada mu je ime "Đulin skok" ili „Đulin ponor". I samu Dobru kod Ogulina nazivlje narod Đulom.

Kod kapelice sv. Bernarda, na izbočenoj litici povrh ponora, sagrađen je vidikovac, odakle puca pogled na izletni Klek i na strašni duboki Đulin ponor. Taj bi vidikovac trebalo urediti.

Na trgu izpred kule razgranala se prastara lipa, koja u obsegu ima blizu 6 metara. Klek, jedan od najpoznatijih bregova u Hrvatskoj, leži na zapadnoj strani Ogulina. Visina mu je 1182 m nad morem. Iztiče se osobitim oblikom, pa se za liepa dana vidi i sa Štrosmajerova šetališta u Zagrebu.

U mnogim se pričama mašta priprosta čovjeka digla na taj udesni vrh. Kad tanke magle za mjesečine obaviju Klek, hrle onamo i vile na sastanak, da na njegovu vrhu zaigraju kolo.

Za olujnih noći, kad crni oblaci poliegaju po briegu, kad vihrovi lome granje i ruše krovove, a vjetar očajnički jauče oko tornjeva i zavijutaka ulica — uz paklenske krikove hrle vještice na metlama na vrh Kleka, da kuju zlokobne osvete nad svima, koji nisu iz njihova kola. I poslije satanskog plesa razlete se u praskozorje na sve strane svieta.

U nutrini Kleka počiva ukleta kraljevna, pretvorena u zmiju, i čuva hrpu dukata. Svakih sto godina otvori se Klek, i da se nađe odvažan momak, koji bi zmiju poljubio, opet bi se prerušila u djevojku, udala bi se za momka i nadarila ga dukatima.

Klek treba promatrati u različito doba dana i godine.

„Veličajan je Klek, kad se nad njime modri nebo poput ljubice, a netom izašlo sunce prosulo po njemu ono djevičansko jutarnje rumenilo. Osobit je Klek, kad se sunce s njime oprašta i kad mu u razpukline i jaruge padaju duboke sjene. Živahne je slike Klek, kad mu stiene i podnožne šume u zimi zapraši snieg, nu žalostna je lica, kad se po njemu motaju guste magle i vrtlože težki oblaci, iz kojih u one tisućljetne pećine udaraju ognjeni gromovi.“

„Krasan je Klek, kad skine težko zimsko breme, pa se zaodjene gizdavim plaštem proljetne flore, a u zapučku mu bjelolist i plemeniti đul. Bogata, riedka i prezanimljiva flora tubastoga Kleka privukla je u Ogulin mnogoga botaničara.“[1])

Divan je pogled s Kleka, i mnogi se već na nj popeo. Najlakši je uzpon sa strane Musulinskog po-

[1]) D. Hirc: Prirodni zemljopis Hrvatske, Zagreb 1905., str. 462.

Ogulin: Kapela sv. Roka

toka, pa i on je naporan, a prije nego se domogneš vrha, moraš proći između pogibeljnih ponora, koji zievaju s jedne i druge strane uzkog puta, što ga je čovječja ruka usjekla u tvrdu liticu ili je tamo namjestila ljestve.

No pogled s Kleka naknadit će ti umah svu muku, koju si putem podnio: prema iztoku puklo široko Munjavsko i Oštarsko polje, kojim se poput srebrenih traka vijugaju ponornice Munjava i Mrežnica. Usred Munjavskog polja izdiže se brieg Viničica s kapelicom

sv. Katarine. Tamo se razasula sela Cerovnik, Modruše, Trojvrh, Vajnvrh, Plaški i daleko tamo Jesenica i Zaborski. Pod tobom je Ogulin sa svojim selima, pa Otok, Oštarije, Josipdol, Skradnik i Carevo polje podno Treskavca i Radošića, a još bliže Turković-Selo i Sv. Petar. Preko Krpela i Kopanika zapinje ti oko za Tržić, Primišlje, Dubrave, Generalski Stol, Bosiljevo i Dugu Resu. Prema sjeveru su Brod-Moravice, Hrvatske Moravice, Vrbovsko, Gomirje, Hreljin, Brestovac i Vitunj, a prema zapadu eno Musulinskog potoka i Jasenka.

Iz daljine te pozdravlja Veliki Risnjak, Sniežnik, Triglav, Bitoraj i Velika Viševica, tamo su i Biele Stiene i Bjelolasica. U Samoborskoj gori zaustavlja ti se pogled na Plješivici i Oštrcu, a u Uskočkim gorama na Sv. Geri. S Kleka vidiš i Veliku i Malu Kapelu, Zagrebačku goru i Bosanske planine, a u blizini prema sjeveru izpele su se i Klečice, 1062 m visoke.

Oštarije

Na cesti, koja spaja Ogulin s Josipovom cestom, 6 km od Ogulina, leži selo Oštarije. Kroz to selo teče rieka Mrežnica, koja izvire u selu Zagorju, a ponire izpod brda Krpela, te s druge strane brda, u Tounju, izbija opet na danje svietlo pod imenom Tounjčica. S jedne i druge strane Mrežnice ima više rupa, u koje voda ponire, pa su nad njima podignuti mlinovi žličari. Ljeti, kad je voda mala, ne stigne do ponora, jer je već prije nestane u rupama.

Mjesto Oštarije zvalo se prije Otočce, a sadanje ime dobilo je po osterijama ili krčmama, koje je gospodštija ovdje otvorila.

Knez Martin Frankopan podigao je oko g. 1451. u Oštarijama 57 i pol metara dugu crkvu u gotskom slogu na čast Blaženoj Djevici Mariji. Po veličini i umjetničkoj izvedbi bila je to jedna od najvećih i najljepših crkava u Hrvatskoj. Njome je upravljalo više svećenika, koji su bili u vezi sa svećenicima isto tako velike crkve u Polju ili u današnjem Čakovcu.

God. 1521. nastradala je crkva od Turaka. Ostalo je samo svetište, no i njega su pomalo zapustili, a preostali dio crkve osta g. 1635. bez krova. U to vrieme bila je u ostatcima crkve smještena krajiška straža. Početkom 18. stoljeća uređeno je svetište za župnu crkvu, kojoj je g. 1803. prigrađen zvonik. Drveni ravni strop crkve sagrađen je za francuzke uprave, a bio je urešen pozlaćenim rozetama u slogu empira i baroka. Od nekadašnje crkvene lađe ostala su do danas četiri zida od tesana kamena i dielovi okruglih stupova, na kojima je nekad počivao svod lađe. God. 1901. župna je crkva posve obnovljena u gotskom slogu i vele stručnjaci, da je vrlo liepa.

Neka su moderne crkve tkozna kako skupocjene i arhitektonski liepe za stručnjake i poznavaoce stilova, no one ne će nikad vjerniku dati ono, što je glavno: čar stare crkve. Ono mistično, tajinstveno, svakome i svima blizu, a opet tako uzvišeno, to se može naći samo u starim crkvama. Pred praznim jednobojno oličenim zidovima pogled luta crkvom tražeći, gdje da se zaustavi, diže se do stropa i odatle se odbije u pustoš. Uznemirena se duša ne snalazi i želi, da što prije uteče od tog nepoznatog joj prostranstva. Ali u staroj crkvi, pa bila to i najmanja kapelica, u kojoj svaki kutić krije svoj oltarić i svoga svetca, gdje su i zidovi izpisani makar i loše, gdje se ne traže izložbe ni muzeji, gdje je sve puno cvieća, sviećnjaka, zavjetnih darova — tu je pravi dom vjernika, tu mu je i duša. On ne gleda pojedinosti niti strogim okom traži umjetnine; sve to zajedno čini za njega jednu cjelinu, koja je odraz ne onoga, što oko gleda, već onoga, što duša osjeća. Tu se bezbroj-

Sv. Jakov kod Ogulina

ne molitve upravljaju k podnožju Svevišnjega, tu je miris tamjana vjekovnih misa, tjeskobni drhtaji srdaca skrušenih u molitvi i zazivanju milosti onog vječnog, nedostiživog, nepoznatog, a opet jedinog i pravog Otca i Boga svoga...

Takva eto, starinom posvećena crkva bila je crkva Majke Božje u Oštarijama prije obnove. Stariji sviet, koji je još poznavao staru crkvu, nikako se ne može utješiti, što su mu porušeni stari oltari, a njemu toliko dragi svetci uništeni ili razneseni. Pred njima su se mogli pobožnije i zaufanije moliti, nego li u današnjoj praznoj i hladnoj crkvi, pred malenim tirolskim oltarima.

Glavni oltar u prijašnjoj crkvi bio je širok i sezao je do stropa. Na oltaru je bio velik kip Majke Božje, koja je razširila svoj plašt i njime ogrnula narod. Kip je umjetnina osrednje vriednosti, ali je narodu nadasve drag. Kip su postavili na novi pre-

uzki tirolski oltar, a plašt od kipa Majke Božje okljaštriše.

Premda je ta crkva obnovljena pred 40 godina, ostala je sve do danas neoslikana, pa je i to jedan razlog više, zašto je izgubila od svoje stare privlačljivosti.

U Oštarijama znamenit je kameni most preko Mrežnice, a čini se, da je podignut za vrieme francuzke uprave. Ima 12 lukova, ali voda teče kroz sve otvore samo za velikih kiša ili kad kopni snieg. Na mostu je nekad bilo kipova, ali su ih već davno uklonili, jer ih nije imao tko uzdržavati. Do mosta prema crkvi bile su tri kapelice, koje su prigodom obnove crkve porušili, a mjesto njih sagradiše jednu u gotskom slogu.

Nedaleko Oštarija nalazi se ljekovito vrelo Vrbica, koje je i Turcima bilo poznato.

Tounj

Iztočno od Ogulina, a pod brdom Krpelom, sagrađen je grad Tounj, od koga jedan dio još i danas stoji. Grad je podignut na obali dubokog i strmog korita Tounjčice. Pripovieda se, da su taj grad sagradili Juraići, Fumići i Rebrovići, tri porodice, što su prije stanovale u spilji, iz koje izvire Tounjčica. Ulaz u pećinu bio je nekad zazidan radi lakše obrane.

God. 1481. bio je gospodar grada Tounja Stjepan Frankopan. God. 1558. grad je već sasvim zapušten i prazan, zato ga i zaposjede krajiška posada. U grad smjestiše 11. satniju ogulinske pukovnije. Kad je ukinuta Vojna Krajina, smjestiše onamo pučku školu i obćinski ured. Škola je u Tounju osnovana g. 1773. God. 1913. sagrađena je nova pučka škola do glavne četverouglaste kule.

Oštarije: Glavni ulaz u nekadašnju crkvu B. D. M.

Nedaleko staroga grada diže se katolička župna crkva sv. Ivana Krstitelja, a bila je tamo već g. 1700. G. 1827. proširili su je i popravili. Početkom ovoga stoljeća porušiše staru crkvu i sagradiše novu, jedino ostade stari zvonik. Matične knjige postoje od g. 1712.

Kroz Tounj prolazi Josipova cesta. Preko potoka Tounjčice vodi most od tesanog kamena, 45 m dug, na tri luka, a podignut je g. 1775., dakle iste godine, kad je sagrađena i cesta. Bio je urešen ka-

menim kipovima, a u njegovu ogradu uzidaše mramornu ploču, na kojoj latinski piše, da je postavljena god. 1775. za cara Josipa II., a graditelj je bio bojnik Struppi.

Kad su g. 1836. pregrađivali cestu, da ublaže strmine, dosegla je nova cesta kod mosta visinu veću za tri hvata, pa pošto su odstranili ogradne zidove, kipove i mramornu ploču, podigoše novi most, posve nalik na stari i postaviše na nj prijašnje kipove te uzidaše staru mramornu ploču, a do nje i drugu, gdje stoji, da je drugi most sagrađen za cara Ferdinanda I. g. 1836., a cestu da je pregradio Kajetan Knežić.

Taj jednokatni most diže se oko 12 m iznad površine vode i ubraja se među znamenitosti Tounja.

Plaški

Podor staroga grada Plasi vidi se još i danas na kosi Plaška glava. Grad je pripadao Frankopanima. „Parochia Plasi" pripadala je krbavskoj biskupiji, te se spominje već g. 1185. G. 1592. opljačkali su Turci grad i razorili ga, pa je odtada posve napušten.

Vitunj

Na strmom briegu izpod Kleka nalazio se frankopanski grad Vitunj, kojega se ruševine još i danas vide. Ne zna se, kada je taj grad sagrađen, ni kada je napušten. Čini se, da su ga, radi njegova nezgodnog položaja, sami Frankopani napustili, sagradivši prije toga Ogulin. God. 1575. Vitunj je već posve zapušten.

Ključ

Na utoku Tounjčice u Mrežnicu, a na strmom briegu, vide se ruševine nekadanjeg grada Ključa, koji je također bio svojina Frankopana.

Jesenica

Na pol puta između Plaškoga i Plitvičkih jezera nalazi se gradić Jesenica. Prvi put spominje se g. 1544., pripadao je Frankopanima, a kasnije ga je zaposjela krajiška vojska.

Gomirje

Na pruzi kroz Gorski Kotar, nedaleko Ogulina, leži selo Gomirje. Tu je do turskih vremena bio i kaštel. U Gomirju je nekada bila katolička župa, no kad je kraj opustio, naseliše se g. 1599. Vlasi iz Bosne i osnovaše g. 1601. svoj samostan, koji i danas postoji. Ugovorom od 13. srpnja 1657. dobio je samostan od Jurja Frankopana 419 jutara zemlje, većinom same šume. Taj posjed pripadao je samostanu sve do g. 1941.

Bosiljevo

U popisu župa od g. 1334. spominje se Bosiljevo kao župno mjesto. Bosiljevo leži na cesti, koja ide iz Generalskog Stola preko toplica Lešće do Bosanaca na Lujzinskoj cesti. Iako je grad podignut na nevisokoj stieni, ipak puca s njega širok pogled na obližnju dolinu. Ne zna se, kada su Frankopani stekli Bosiljevo, no u njihovoj je vlasti bio sve do g. 1671. Poslije pogibije Zrinskih i Frankopana mnogi su se otimali za to imanje, ali ga g. 1683. car Leopold darova banu Nikoli Erdödu; ovaj ga namre svojoj kćeri Ani Barbari, koja se g. 1710. udala za grofa Auersperga. G. 1820. kupi Bosiljevo grof Laval Nugent, a sad mu je vlastnik riečki veletržac Cosulich, koji ga je sasvim obnovio i razkošno uredio.

Nedaleko Bosiljeva, na Gradišću, stara je crkva B. D. M. Početkom 18. stoljeća obnovljena je u slo-

Slunj: Frankopanska gradina

gu renesanse. Zvona te crkve vrlo su stara i bit će da potječu iz 14. stoljeća. Oblik im je valjkast, surovo su lievana, a grčki nadpis je nečitljiv. G. 1531. sagradi Vuk Frankopan kraj crkve dominikanski samostan, koji se radi čestih turskih navala nije dugo održao.

Matice krštenih, umrlih i vjenčanih sežu u Bosiljevu do g. 1682.

G. 1647. osnuje Nikola Frankopan u Bosiljevu hrvatsku školu.

Severin

Na Lujzinskoj cesti, zapadno od Bosiljeva, leži grad i mjesto Severin. U srednjem vieku pripadao je županiji i gospodštiji modruškoj. Spominje se i u modruškom urbaru pod imenom Lukovdol. I Severin je mnogo stradao od turskih provala, a naročito g. 1577., kad ga popališe i uništiše. Severinu je pripadalo mnogo zemalja, naročito šuma, koje su u to vrieme bile pune hajduka. Severinski su kmetovi mnogo trpjeli od zuluma Vlaha iz Gomirja, naročito g. 1601.—1608., kad su Vlasi počinili mnoge otimačine, razbojstva, javna nasilja, ubojstva i umorstva.

God. 1609. pripao je Severin Vuku Krstu Frankopanu, koji je kasnije postao karlovačkim generalom. Vuk je bio na glasu junak i vojskovođa, odličan gospodar i skrban zaštitnik svojih podanika. Car Leopold darovao je g. 1682. Severin goričkom plemiću Oršiću, koji je postao barunom i naslovnim velikim županom modruškim. Njegovi potomci stekli su grofovsku čast. God. 1823. prodao je grof Karlo Oršić Severin plemiću Ambrozu Vranicanu-Dobrinoviću. Severinska loza te porodice naročito se odlikovala bistrim umom i zanosnim hrvatskim rodoljubljem.

Brod na Kupi

Brod na Kupi leži, kako mu ime kaže, na rieci Kupi, koja tu graniči s Kranjskom. U Brod se može cestom iz Delnica, pa iz Hrvatskih Moravica. Preko Kupe je podignut drven most, koji spaja Brod s Kranjskom. U mjestu je obćina, škola, župni dvor i crkva sv. Marije Magdalene, koja vjerojatno potječe iz 16. stoljeća. Na trgu u Brodu stoji Stari grad, koga su sagradili knezovi Zrinski.

Kad su krčki knezovi Frankopani stekli modrušku župu i Vinodol, proširili su svoju vlast i na ove krajeve. God. 1481. bio je gospodar Broda knez Stjepan Frankopan, zatim Bernardin Frankopan, a po njegovoj smrti njegov unuk Stjepan Frankopan Ozaljski. Po Stjepanovoj smrti g. 1577. došao je Brod u vlast knezova Zrinskih. Pod gospodštiju brodsku spadale su Gornje i Donje Moravice, a kasnije i Delnice. Nakon pogibije Petra Zrinskog i Krste Frankopana opljačkan je i Brod, kako su opljačkani i drugi gradovi ovih porodica. Polovica brodskih imanja pripade ugarskoj komori, a polovica Adamu Zrinskomu, koji je g. 1691. ubijen u bitci kod Slankamena hitcem u leđa. G. 1727. došao je Brod u posjed grofa Rajmunda Perlasa, koji ga kasnije proda grofu Teodoru Baćanu. U Baćanovim rukama ostao do g. 1872., kad ga njegovi potomci prodadoše kneginji Viktoriji Thurn i Taxis.

Slunj

Grad Slunj podignut je na utoku potoka Slunjčice u rieku Koranu. Sačuvala se slika grada od M. Stiera (1660.) i tlocrt iz g. 1790.

Kad su krčki knezovi g. 1193. postali vlastnici župe modruške, postali su gospodarima i grada Slunja. Kralj Karlo Robert darovao je grad g. 1323.

Delnice

knezu Fridrihu III. Kod diobe frankopanskih dobara g. 1449. zapao je Slunj kneza Dujma Frankopana i odtada se ta loza frankopanska nazivlje knezovima Slunjskim. G. 1572. ta loza izumre.

G. 1561. po prvi put navale Turci na Slunj, ali ih odbiše. Malo iza toga zaposjede Slunj krajiška vojska. Kad je g. 1746. osnovana 4. slunjska krajiška pukovnija, postade Slunj glavnim mjestom. G. 1822. grad izgori, a od njega ostadoše ruševine.

G. 1765. osnovana je u Slunju normalna škola, koja je kasnije preseljena u Karlovac zajedno sa štopom pukovnije.

Drežnik

Južno od Slunja leži Drežnik, nekad glavno mjesto drežničke župe. God. 1253. darovao je Bela III. grad Drežnik pređima knezova Nelipića. Od g. 1323.

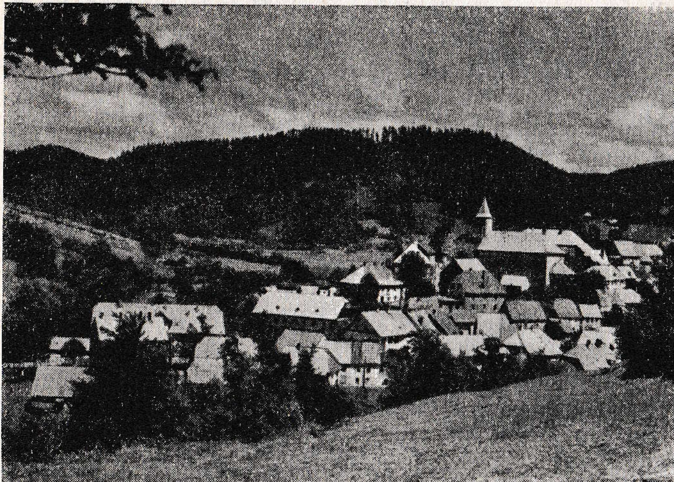
bili su mu gospodari knezovi Frankopani, dok ga nije zaposjela krajiška vojska. Turci ga osvojiše g. 1592. i držahu u vlasti do god. 1788., kad ga opet zaposjede krajiška vojska. Danas stoje tek ruševine toga grada.

Cetingrad

U Cetingradu su g. 1527. hrvatski velikaši svojevoljno i slobodno izabrali Habsburgovca Ferdinanda hrvatskim kraljem. Taj znameniti stari hrvatski grad dobio je krčki knez Ivan na dar od kralja Žigmunda, što mu je godine 1387. oslobodio iz sužanjstva ženu, kraljicu Mariju. Godine 1449. pripao je Cetin Jurju Frankopanu i odtad se ta grana Frankopana nazivlje Cetinskim knezovima. Posljednji cetinski gospodar bio je knez Ivan Franjo, a kad je godine 1542. umro, pripade Cetin slunjskoj lozi. Kad su Turci stali navaljivati na ove krajeve, po više su puta zauzeli i izgubili Cetin. G. 1638. dignut je grad lagumom u zrak, da se u njemu ne nastane Turci. No g. 1670. Turci ga ipak zauzeše i ponovo izgradiše, pa je ostao u njihovim rukama do g. 1790. God. 1849. podignula je krajiška uprava u gradu Cetinu veliku vojarnu za 50.000 for. G. 1866. dala je vojnička uprava grad porušiti.

*

Opisujući neki kraj valja opisati ono najljepše i najvrednije, što je kroz stoljeća stvorila čovječja ruka, t. j. umjetnine i predmete umjetničke vriednosti, liepe građevine i t. d. No to je upravo za ove krajeve i najbolnija strana poviesti njihove. Kroz mnoge vjekove hrvatski narod, naročito ovoga kraja, nije imao mira ni počinka, pa je njegova poviest izpisana vrelom krvlju u neprekidnim ratovima, u uni-

Fužine

štavanju, klanju, ubijanju i odvođenju u ropstvo. Na udaru, sa svih strana ugrožen od neprijatelja, u vječnoj borbi za obranu rođene grude i golog života, narod nije iz bojeva ni izlazio, nije mu bio dan ni najmanji rok smirenja i oporavka. Hrabro i bez krzmanja darivao je snagu svoju i ponajbolje muževe svoje žrtvovao kod kuće i po svim bojištima nemirne i u vječne ratove zagrezle Europe.

Nijedan narod europski ne može pokazati tolike žrtve, toliko prolivene krvi, kao naš mali, vjerni, hrabri i pošteni graničarski hrvatski narod. Kako je bio neprestano pod oružjem, nije mu ostalo ni vremena ni materialnih dobara, da se sredi i u miru napreduje. Ono, što je prije u mirnija vremena stvoreno, to je nemili dušmanin, harajući po zemlji, uništio, razorio ili odnio.

Različite velikaške porodice, naročito knezovi Frankopani, kojih se velik dio dvorova nalazio u današnjoj velikoj župi Modruš, sakupili su mnoga blaga i dragocjene umjetnine, posagradili i uresili mnoge crkve. No sve je to neprijatelj uništio ili odnio. Kad je bila odkrita Zrinsko-Frankopanska urota, tuđinski su častnici opljačkali njihove dvorove. Iz samog Bosiljeva, kako piše Lopašić, odnieli su 4000 mjerova žita, marve, vina, silno oružje i druge stvari od velike vriednosti. Tu je među inim bilo 500 skupocjenih knjiga, mnogo koža velike vriednosti, risovih koža zlatom obšivenih i dragim kamenjem obrubljenih, krasnih šatora, čitav voz staroga oružja zlatom okovana iz komore oružja; pod gradom su porobili kapelu i odnieli osobito fine stvari i prekrasno pokućtvo, biele kosti, srebrne predmete brazilijanskoga, talijanskog, hrvatskog i turskog kova, krasne satove, srebrnu škrinju sa svetim moćima i t. d.

Bacivši pogled na tu bolnu stranu naše poviesti, ostajemo osupnuti pitajući se, kako li smo mogli svemu tom odoljeti, kako sebi prići, kako uza sve to možemo danas u korak stupati s narodima bogatim i mnogobrojnim, a koji su u mirnoj pozadini dospievali, da se razvijaju i da napreduju? Kako nas uobće još ima i koja li je to nepoznata snaga, koja taj narod brani i čuva od propasti, i kako još uviek, makar kakve kušnje, ratovi i nevolje došle, naša snaga neslomljena izkrsava i cielome svietu pruža otvoreno čelo i slavodobitno kaže: Još nas ima, još Hrvata!

POMAGALA

Klaić: Krčki knezovi Frankapani, Zagreb 1901.;
Laszowski: Hrvatske povjesne građevine, knjiga I., Zagreb 1902.;
Laszowski: Gorski Kotar i Vinodol, Zagreb 1923.;
Lopašić: Oko Kupe i Korane, Zagreb 1895.;
Szabo: Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji, Zagreb 1920.;
Magdić: Topografija i povijest Ogulina, Zagreb 1926.;
Kussan: Kurzgefasste Geschichte des Oguliner dritten National-Grenz-Infanterie-Regiments, Wien 1852.

Juraj Božičević

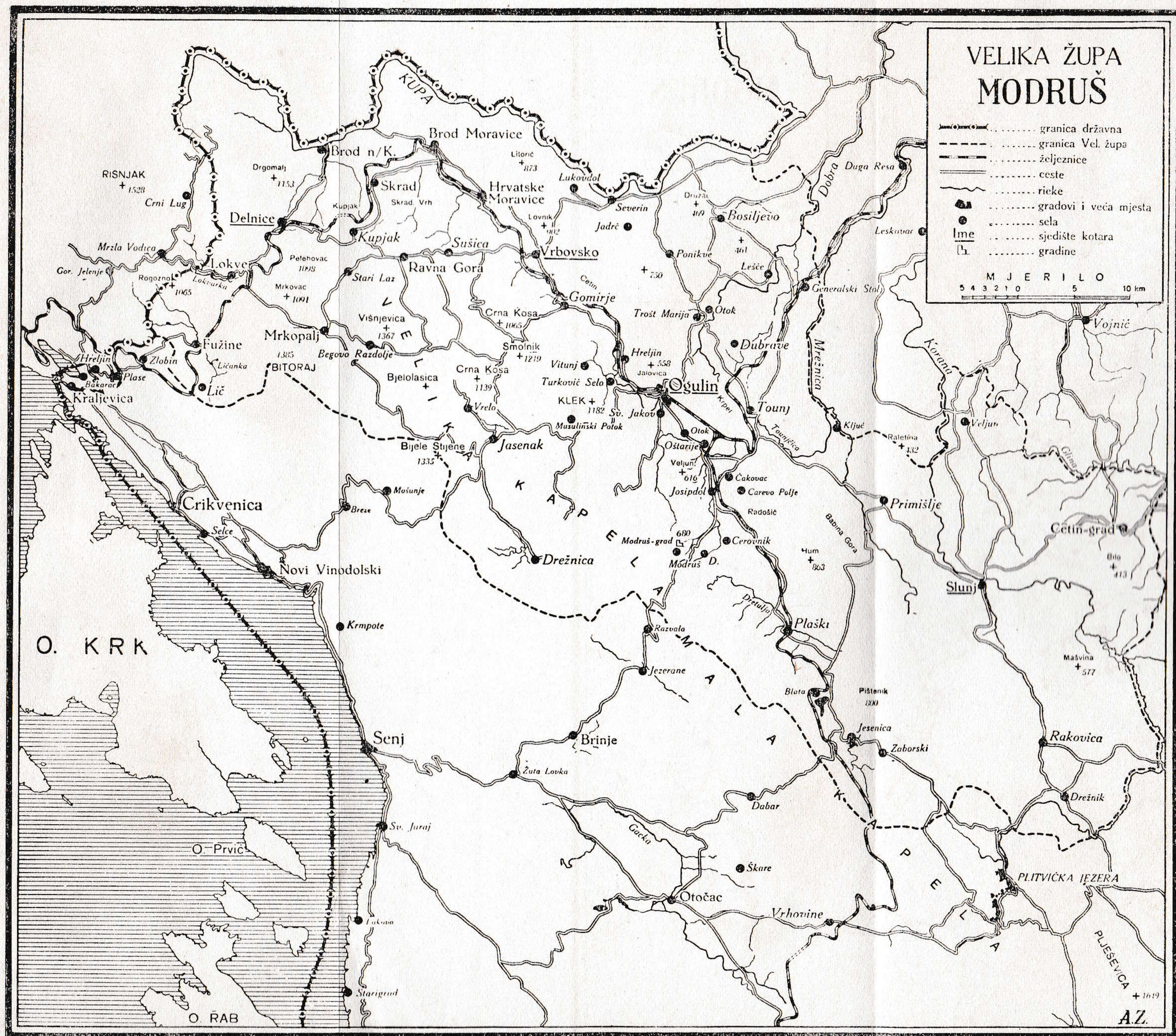
POPIS SLIKA

KAZALO IMENA

KUPA
Skrad
Skrad. Vrh
Kupjak
Stari Laz
V E L I K A
Višnjevica
1367
Bjelolasica
Crna
Bijele Stijene
1335
Mošunje
Breze
Krmpote
Senj
Sv. Juraj
Lukovo
Starigrad

VELIKA ŽUPA
MODRUŠ
granica državna
granica Vel. župa
željeznice
ceste
rieke
gradovi i veća mjesta
sela
Ime
sjedište kotara
gradine
MJERILO
5 4 3 2 1 0 5 10 km
KUPA
Brod n/K.
Brod Moravice
Delnice
Skrad
Kupjak
Hrvatske Moravice
Vrbovsko
Sušica
Ravna Gora
Stari Laz
Lokve
Mrzla Vodica
Crni Lug
RISNJAK
Fužine
Mrkopalj
Begovo Razdolje
BITORAJ
Hreljin
Bakarac
Plase
Kraljevica
Zlobin
Lič
Crikvenica
Selce
Novi Vinodolski
Krmpote
Senj
Sv. Juraj
Starigrad
O. KRK
O. Prvić
O. RAB
Gomirje
Crna Kosa
Smolnik
Bjelolasica
Vrelo
Jasenak
Bijele Stijene
Mošunje
Breze
Drežnica
VELIKA KAPELA
MALA KAPELA
Ogulin
Hreljin
Jalovica
Turković Selo
KLEK
Sv. Jakov
Musulinski Potok
Vitunj
Trošt Marija
Otok
Dubrave
Tounj
Oštarije
Josipdol
Čakovac
Carevo Polje
Radošić
Cerovnik
Modruš-grad
Modruš
Razvala
Jezerane
Brinje
Žuta Lokva
Dabar
Gacka
Škare
Otočac
Vrhovine
Plaški
Blata
Jesenica
Zaborski
Pištenik
Rakovica
Drežnik
PLITVIČKA JEZERA
PLJEŠEVICA
Slunj
Primišlje
Cetin-grad
Veljun
Kljuć
Raletina
Generalski Stol
Mrežnica
Dobra
Korana
Vojnić
Duga Resa
Leskovac
Bosiljevo
Lešće
Ponikve
Severin
Lukovdol
Jadrč
Lovnik
Litorić
Drgomalj
Babina Gora
Hum
Mašvina
A.Z.

